

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ЮДИНА ТЕТЯНА РУСЛАНІВНА
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК: 35.07
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ В УМОВАХ
ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

Т.Р. ЮДИНА
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи:
ДАНКЕВИЧ Євген Михайлович
(прізвище, ім'я, по батькові)

доктор економічних наук, професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління за результатами попереднього захисту: ЮДІНУ ТЕТЯНУ РУСЛАНІВНУ допущено до захисту.

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № _____ від «_____» 2024 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Валентина ЯКОБЧУК

(власне ім'я та прізвище)

«_____» _____ 2024 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої ЮДИНА ТЕТЯНА РУСЛАНІВНА захистила
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Анастасія ПРУТ

(власне ім'я та прізвище)

АНОТАЦІЯ

ЮДИНА Т. Р. Управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації. Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування. – Поліський національний університет, Житомир, 2024.

Досліджено та обґрунтовано теоретичні засади та здійснена розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення Управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації. В кваліфікаційній роботі було окреслено форми та методи управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації і здійснено аналіз сучасного стану управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації. Визначено напрями оптимізації управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації. Обґрунтовано стратегію та напрями вдосконалення управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації.

Ключові слова: публічне управління, територіальна громада, фінансове забезпечення, місцеві бюджети, децентралізація, фінансова децентралізація.

SUMMARY

Yudina T. R. Management of local budgets in conditions of financial decentralization. – Qualification work on the rights of the manuscript. Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 281 «Public management and administration» – Polissia National University, Zhytomyr, 2024.

The theoretical foundations have been researched and substantiated and practical recommendations have been developed to improve the management of local budgets in the context of financial decentralization. The qualification work outlined the forms and methods of managing local budgets in the context of financial decentralization and analyzed the current state of managing local budgets in the context of financial decentralization. The directions for optimizing the management of local budgets in the context of financial decentralization have been identified. The strategy and directions for improving the management of local budgets in the context of financial decentralization have been substantiated

Key words: public administration, territorial community, financial provision, local budgets, decentralization, financial decentralization.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	7
1.1. Економічна сутність, склад та характеристика місцевих бюджетів	7
1.2. Обґрунтування складових управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації	14
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	19
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	20
2.1. Аналіз доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації	20
2.2. Аналіз видатків місцевих бюджетів в контексті фіскальної децентралізації в Україні	30
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	35
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	35
РОЗДІЛ 3. ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	36
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТКИ	56

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. . Управління місцевими бюджетами в Україні – державна гарантія прав і практичних можливостей територіальних громад – добровільне утворення жителями села або кількох сіл, селищ, міст самостійно чи під відповідальність місцевого жителя сільської громади відповідно до Конституції України та законодавчого вирішення питань місцевого значення здійснюються безпосередньо територіальними громадами сіл, селищ і міст, через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи та органи, а також районні й обласні ради, що показують їх спільні інтереси в територіальних громадах. Саме тому тема роботи є актуальною.

Проблеми управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації знайшли своє відображення в дослідженнях вітчизняних і закордонних вчених, зокрема, О. Кириленко, Л. Першко, Р. Щура, О. Дем'янчук та ін., проте, не дивлячись на вагомий внесок багатьох науковців, певні аспекти досліджуваної проблеми потребують більш поглибленого подальшого вивчення.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації.

Для досягнення поставленої мети дослідження було поставлено й вирішено такі *завдання*:

- розглянути теоретичні засади управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації, та дослідити їх аналіз проблем управління місцевими бюджетами;
- проаналізувати сучасний стан управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації;
- обґрунтувати пріоритетні напрями покращення управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси управління місцевими бюджетами в

умовах фінансової децентралізації.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та прикладних положень щодо управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації.

Методи дослідження. Наукові, теоретичні й методичні підходи кваліфікаційної роботи – принципи та прийоми й сукупність загальнонаукових та спеціальних методів, що й зумовлюють досягнення по їх визначеній меті та й поставлених завдань. Так, автор використав методи: абстрактно-логічний; методи теоретичного узагальнення, системного аналізу – для проведення систематизації теоретичних положень; аналізу та синтезу; графічний метод – для наочного оформлення висновків кваліфікаційної роботи.

Перелік публікацій автора за темою дослідження. Основні результати даного дослідження були оприлюднені в трьох публікаціях тез науково-практичних конференцій Поліського національного університету.

Практичне значення отриманих результатів. Результати проведеного дослідження будуть сприяти удосконаленню механізму управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації і створюють основу щодо оптимізації управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації.

Наукова новизна одержаних результатів. У роботі отримано нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності розв'язують важливе завдання, пов'язане з поглибленням теоретичних положень та розробкою практичних рекомендацій щодо управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, та трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків що має 45 найменувань. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 41 сторінка.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

1.1. Економічна сутність, склад та характеристика місцевих бюджетів

Основними документами, що відображають громадську думку щодо місцевого самоврядування, є Всесвітня декларація місцевого самоврядування та Європейська хартія місцевого самоврядування. Згідно з цими документами, суть місцевої автономії полягає в тому, що «держава гарантує громадянам і їх групам на території право вирішувати більшість місцевих справ і управляти територією в межах, дозволених законом, і відповідно до їх власної волі». Власної відповідальності та в інтересах місцевого населення» [22].

Багатогранна роль місцевих бюджетів полягає в їх ролі [31]:

- важливий фактор економічного розвитку та фінансової стабільності;
- фінансові основи місцевого самоврядування для реалізації державної регіональної політики формування та використання фінансових ресурсів територіальних утворень;
- основні важелі фінансової рівноваги;
- основне джерело фінансових ресурсів для підтримки та розвитку місцевої економіки та вирішення місцевих проблем;
- місцеві бюджети відіграють важливу роль у забезпеченні конституційного захисту, вирішенні соціальних проблем, підвищенні добробуту людей [26].

Сучасна наукова спільнота розробила різноманітні методики визначення характеру місцевих бюджетів, але немає єдиної думки щодо вибору економіко орієнтованих методик (табл. 1.1).

Важливою ознакою органів місцевого самоврядування є їхня правова, організаційна та фінансова автономія. «Економічна природа місцевих бюджетів якраз і виражається в тому, що органи місцевого самоврядування з їх

допомогою намагаються надати суспільству унікальні блага та послуги за принципом територіального поділу» [30].

Таблиця 1.1

Наукові підходи до трактування поняття «місцеві бюджети»

Країна	Джерело	Трактування категорії «місцеві бюджети»	Призначення місцевих бюджетів
Україна	Бюджетний Кодекс України	«Місцеві бюджети – бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування»	Територіальна категорія
	Василик О.	«Місцеві фінанси – це сукупність форм і методів створення фінансових ресурсів для забезпечення органами місцевого самоврядування виконання покладених на них функцій у галузі економічного і соціального розвитку»	Фінансова категорія
	Кириленко О., Демянчук О., Першко Л., Щур Р.	Місцеві бюджети: – в державних фінансах – складова бюджетної системи; інструмент реалізації загальнодержавних програм; джерело фінансування державних видатків та інструмент фінансового вирівнювання; – в місцевих фінансах – фінансова база місцевого самоврядування; фінансові плани територіальних формувань; джерело утримання і розвитку місцевого господарства; джерело фінансування локальних послуг; – в економічній системі держави – інструмент: перерозподілу ВВП	Фінансова, економічна, адміністративна, регулятивна категорія
Республіка Польща	Закон «Про публічні фінанси»	Місцевий бюджет – бюджет одиниці місцевого органу влади у формі бюджетного рішення для бюджетного року	Фінансова, економічна, територіальна
Федеративна Республіка Німеччина	Закон про бюджетні принципи «Haushaltsgrundsatzgesetz»	«Бюджет – це основа для ведення економіки. Бюджет слугує встановленню й забезпеченню фінансових вимог федерального центру або землі щодо виконання завдань протягом бюджетного періоду. Під час складання бюджету обов'язково потрібно враховувати необхідність загальноекономічної рівноваги»	Фінансова, економічна, територіальна категорія
Світовий Банк	Місцеве бюджетування	«Місцевий бюджет – це план обслуговування записів політичних і фінансових компромісів»	

Джерело: складено за [12, 17, 30].

Науковці тлумачать та визначають категорію «місцевий бюджет» відповідно до «обраного ракурсу наукового дослідження» [26]. Вітчизняні вчені

розглядають місцеві бюджети з точки зору адміністративно-регіонального устрою, законодавчого забезпечення (бюджетного забезпечення), фінансово-економічного призначення бюджетів, соціально-економічного розвитку. Цікавий спосіб мислення про місцеве бюджетування у Великобританії полягає в тому, що «визначення бюджету відображає його прогнозований характер» [43]. В європейських країнах і Сполучених Штатах люди дуже серйозно ставляться до фінансового планування. «Взаємозв'язок між визначенням, алгоритмом, матеріальним і фінансовим плануванням бюджетних нормативів охоплює приблизно 50 % бюджетного законодавства розвинутих країн світу» [15].

Аналіз у табл. 1.1 дозволяє стверджувати, що тлумачення поняття «місцевий бюджет» у різних країнах відрізняються, оскільки відображають особливості політичної системи, ступінь децентралізації управління та ступінь місцевої автономії. Державні установи. У вітчизняній науковій перспективі місцеві бюджети розглядаються крізь призму фіскальних функцій, тобто з фіскальної позиції, що свідчить про поширеність фінансових цінностей у суспільстві. Найбільш вичерпним роз'ясненням сутності «місцевого бюджету» вважаємо професора О. Кириленка. П., оскільки повною мірою розкриває його природу та враховує первинне суспільне призначення (рис. 1.1) [11].

Рис. 1.1. Фактори суспільного призначення місцевого бюджету

Джерело: складено за даними [28, 8, 19].

Основними функціями місцевого бюджету є [26]: розподільча – розподіл чистого доходу між суб'єктами бюджетних відносин у сфері місцевих фінансів; фінанське планування територіального устрою, фінансова база місцевого самоврядування, додаткова економія та джерела фінансування соціальних витрат, фінансова основа розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Враховуючи британський досвід щодо місцевих бюджетів як «фінансово-прогнозна (планова) категорія», підтримуємо думку Л. Першко [18]. Вважаємо, що до переліку функцій місцевих бюджетів доцільно додати ще один пункт – функцію прогнозування (планування). Це пояснюється тим, що місцевий бюджет є інструментом оцінки фінансово-економічних результатів діяльності, що передбачається органами місцевого самоврядування у відповідному бюджетному періоді. Крім того, децентралізація державної влади та фінансової влади сприяє місцевій автономії та закладає основу для регіонального економічного розвитку, тому на цьому етапі фінансово недостатньо забезпечити реалізацію власної влади та децентралізованої влади. Органи місцевого самоврядування також сприяють накопиченню додаткових фінансових ресурсів для забезпечення розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Отже, функціями місцевого бюджету є: розподільна, контрольна, стабілізаційна, фінансова підтримка органів місцевого самоврядування, прогнозування (планування), розвиток (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Визначені функції місцевих бюджетів

Джерело: складено за матеріалами [26, 21].

Управління коштами місцевих бюджетів ґрунтується на «знанні економічних законів розвитку суспільства, закономірностей розподілу валового внутрішнього продукту і національного доходу між державою і суб'єктами господарювання, державою і населенням, між галузями економіки і між територіями» [36].

«Обласними громадами є жителі із самостійними адміністративно-географічними одиницями, об'єднані постійним проживанням у межах сіл, селищ, міст або добровільне об'єднання мешканців кількох сіл, селищ, міст з одним адміністративним центром» [26]. Місцеві бюджети, особливо ОТГ, є самостійними і не входять до Державного бюджету України (ДБУ) та інших місцевих бюджетів. На законодавчому рівні місцеві бюджети користуються повною бюджетною та фіскальною самостійністю. Але оскільки вони є невід'ємною частиною бюджетної системи України, їх структура та принципи побудови є єдиними.

Отже, принципами, на яких базується місцеві бюджети, у відповідності до Бюджетного кодексу є [3]: принцип єдності бюджетної системи України; принцип класифікації, єдиного виконання бюджету та звітності – повноваження щодо виконання бюджетних видатків у відповідному бюджетному періоді; принцип самостійності; принцип цілісності; принцип раціональності; принцип ефективності та результативності; принцип субсидіарності; принцип справедливості; принцип відкритості та прозорості.

Відповідно видатки бюджету поділяються на три категорії, а саме: видатки державного бюджету, видатки місцевих бюджетів та трансфертні платежі. При цьому до складу видатків місцевих бюджетів входять два з них: видатки місцевого бюджету та трансфертні платежі [3]. За нормативом повноти надання послуг видатки місцевих бюджетів поділяються на три групи, а конкретне фінансування їх виконання показано на рисунку 1.3.

Рис. 1.3. Видатки, що здійснюються з місцевих бюджетів

Джерело: складено за матеріалами [16, 11].

Видатки за участю органів місцевого самоврядування у виконанні ними своїх статутних повноважень формуються за рахунок державних податків і зборів, визначених у відповідному бюджеті, та трансфертів з Державного бюджету України. Розподіл видатків між місцевими бюджетами за критерієм добросовісності надання послуг 1 група 2 група 3 фінансування видатків бюджетних установ та заходи щодо забезпечення першочергового надання місцевому населенню необхідних соціальних послуг, які гарантуються найближчою до держави державою. споживачі Видатки, з яких фінансуються бюджетні установи, що забезпечують надання всім громадянам основних соціальних послуг, гарантованих державою (рис. 1.4).

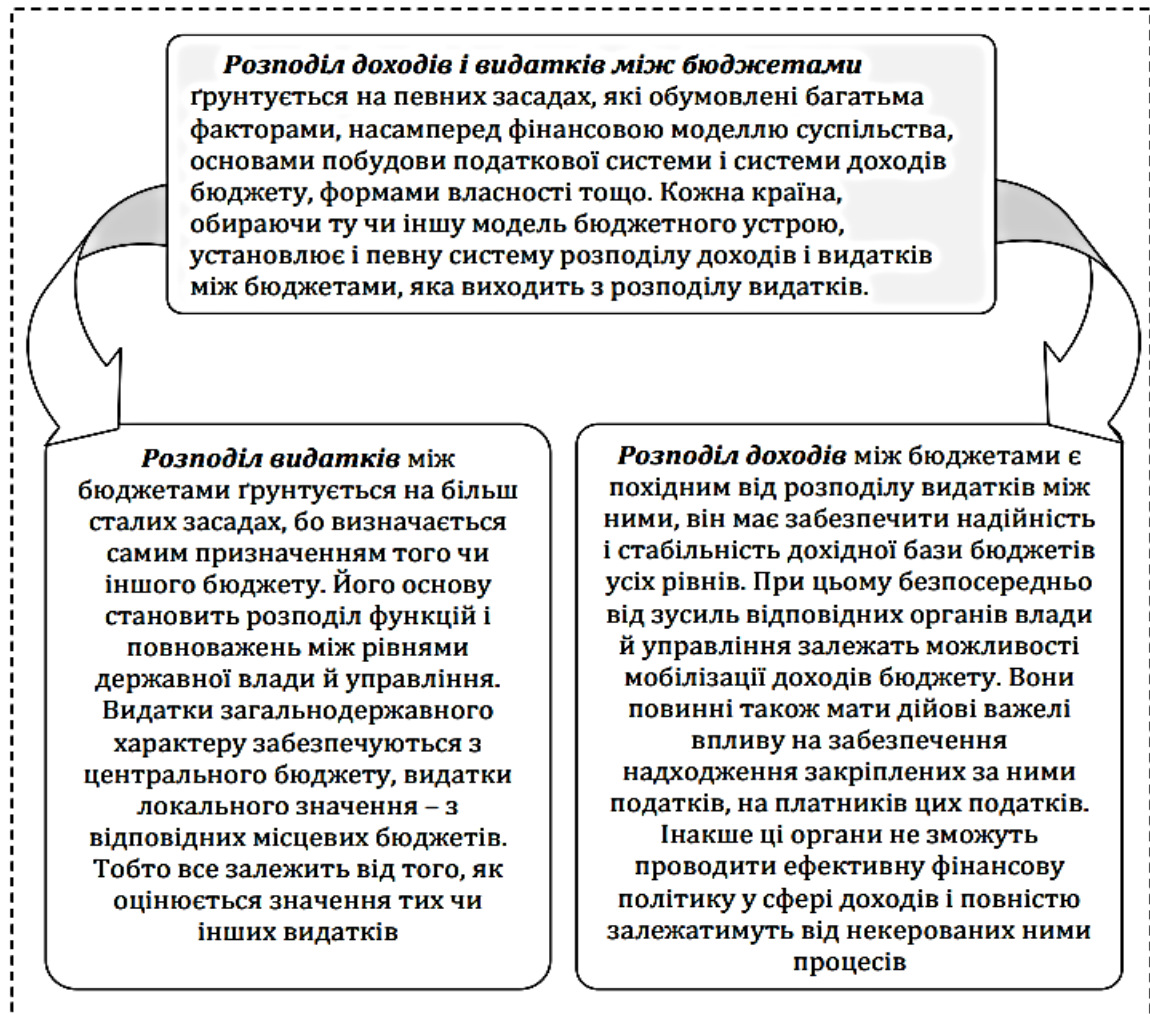

Рис. 1.4. Розподіл доходів і видатків між бюджетами

Джерело: складено за матеріалами [16, 11].

Нова модель фіскального забезпечення місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин докорінно змінила бюджетну систему в Україні та стала важливим кроком у реформуванні організації місцевого самоврядування та територіальних повноважень [9, 13]. У рамках реалізації концепції реформування організації місцевого самоврядування та територіальних повноважень в Україні активно проводиться робота щодо формування спроможних територіальних громад, сформованого відповідно до законів та нормативно-правових актів, формує бачення території громади та має прямий бюджет із державним бюджетом.

1.2. Обґрунтування складових управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації

У теоретичних і практичних дослідженнях природа децентралізації є багатогранною, з нечіткими поясненнями та різними перспективами, але спільним є визначення співвідношення між центральною та місцевою автономією з точки зору розподілу влади. Критичний аналіз трактування терміну «децентралізація» в працях багатьох економістів показує, що різні вчені визначають його по-різному. Незважаючи на багатоаспектність цього визначення, вкрай важливо встановити взаємовідносини між центральними та субнаціональними (місцевими) органами влади для забезпечення повного виконання ними своїх повноважень (політичних, адміністративних, фінансових тощо). «Децентралізація – це передача важливих повноважень від державних інституцій до інституцій місцевого самоврядування, щоб ті інституції, які найближче до людей і найбільше здатні успішно виконувати ці повноваження, мали якомога більше повноважень» [22].

З економічної точки зору бюджетна децентралізація має сприяти підвищенню ефективності бюджетної системи. Передача повноважень органам місцевого самоврядування, самостійність у прийнятті рішень щодо формування доходів та забезпечення ефективності фінансування місцевих бюджетів є прерогативами бюджетної децентралізації. (рис. 1.5) [40].

Існуючий вид державної адміністративної децентралізації має бути доповнений окремим видом – фінансово-бюджетною децентралізацією. Фінансово-бюджетну децентралізацію слід розуміти як «комплекс фінансових, бюджетних і частково фінансових заходів, прийнятих на загальнодержавному рівні, що відображають розширення обсягу прав, повноважень і обов'язків органів місцевого самоврядування щодо регулювання доходів» [40]. Основною метою фінансово-бюджетної децентралізації є досягнення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування шляхом забезпечення адміністративно-територіальних одиниць (регіонів) необхідними фінансовими

та матеріальними ресурсами для забезпечення ефективності та максимальної доступності публічних послуг для населення [26] (рис. 1.6).

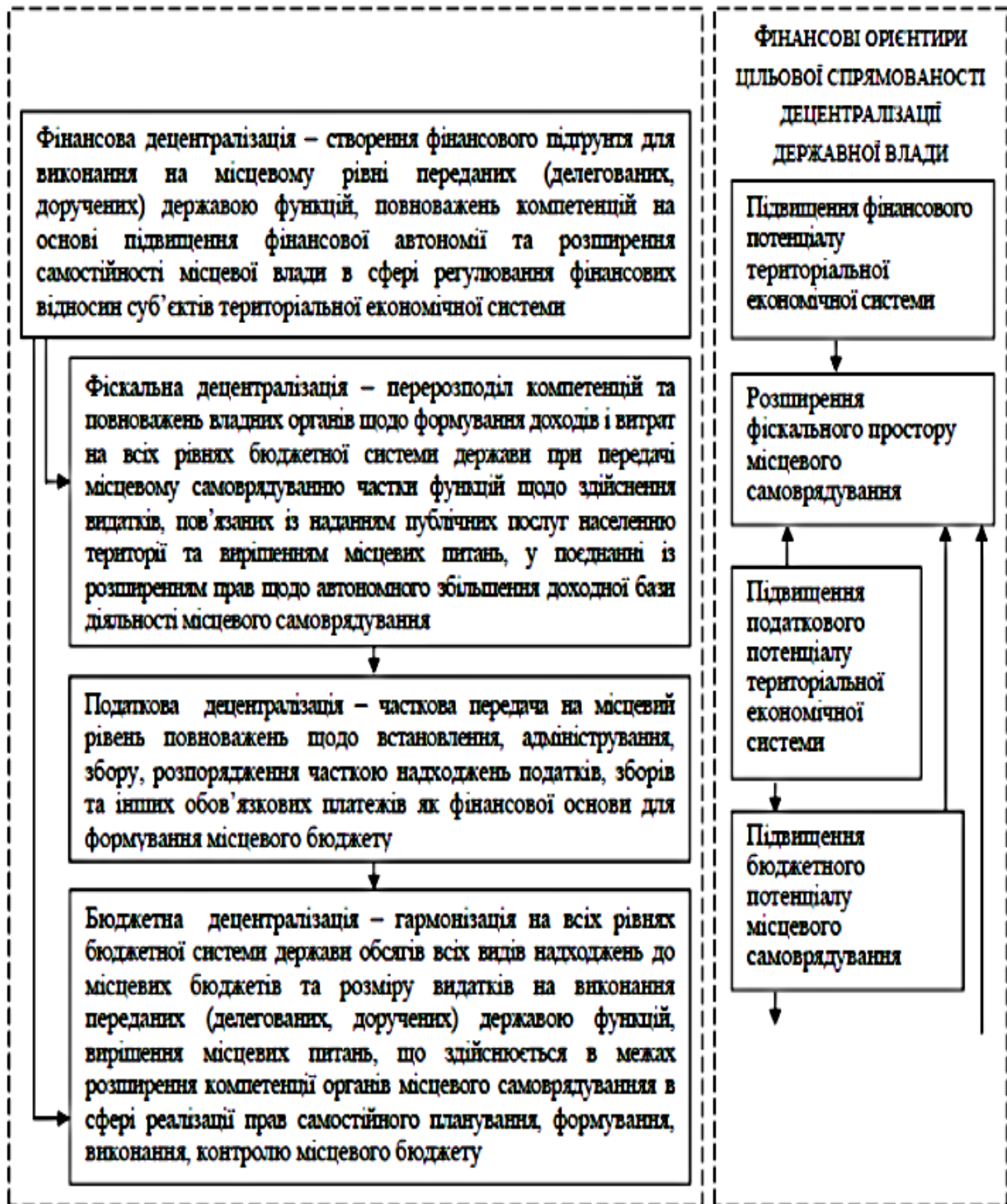

Рис. 1.5. Орієнтири управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації

Джерело: складено за матеріалами [26, 31].

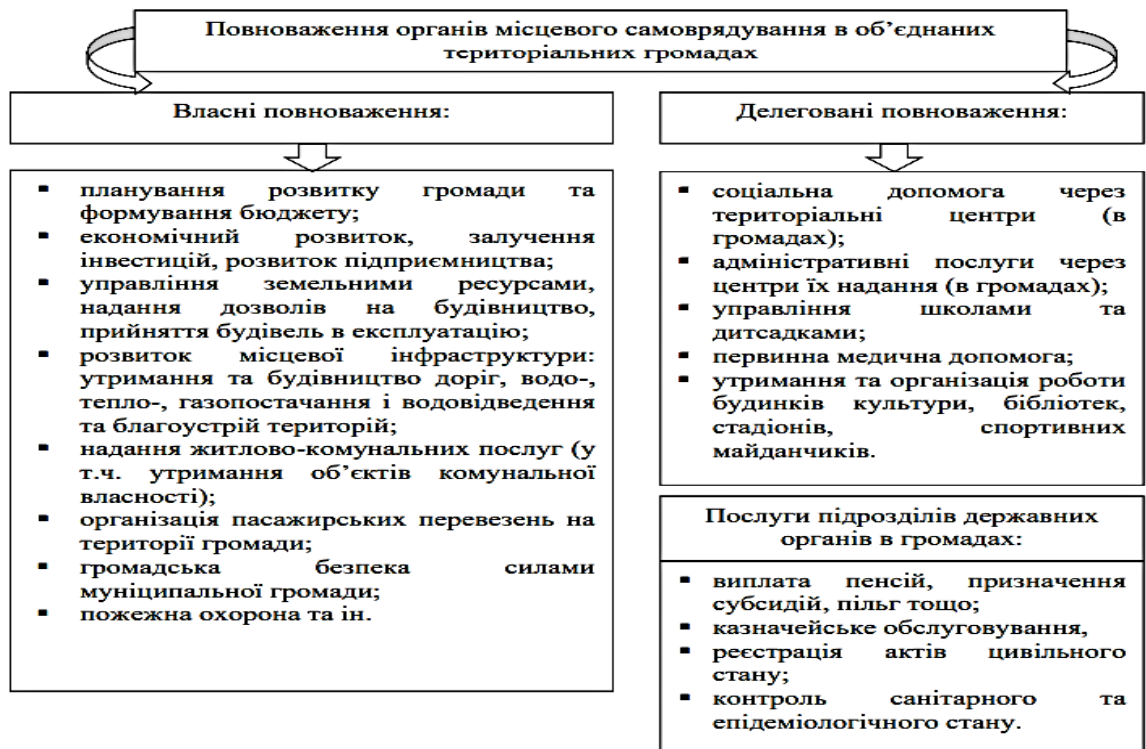

Рис. 1.6. Функції органів місцевого самоврядування в об'єднаних територіальних громадах

Джерело: складено на основі [41].

Науковець Масгрейв Р. розробив певні базові принципи бюджетної децентралізації (рис. 1.7).

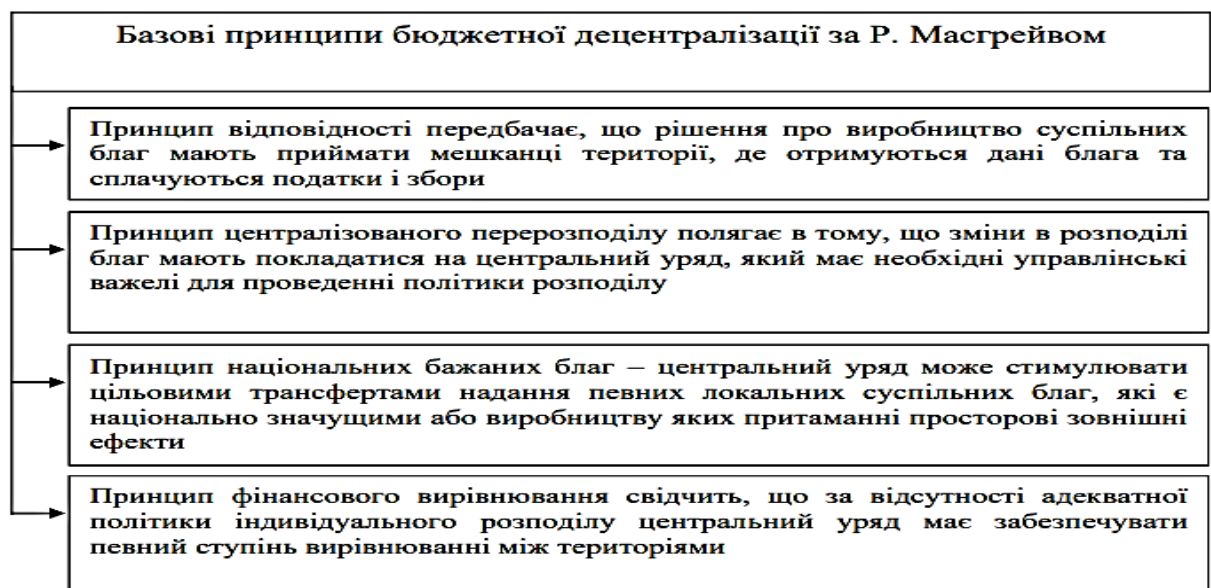

Рис. 1.7. Принципи бюджетної децентралізації за Р. Масгрейвом

Джерело: складено за [36].

Бюджетна децентралізація залежить від трьох ключових компонентів (рис. 1.8).

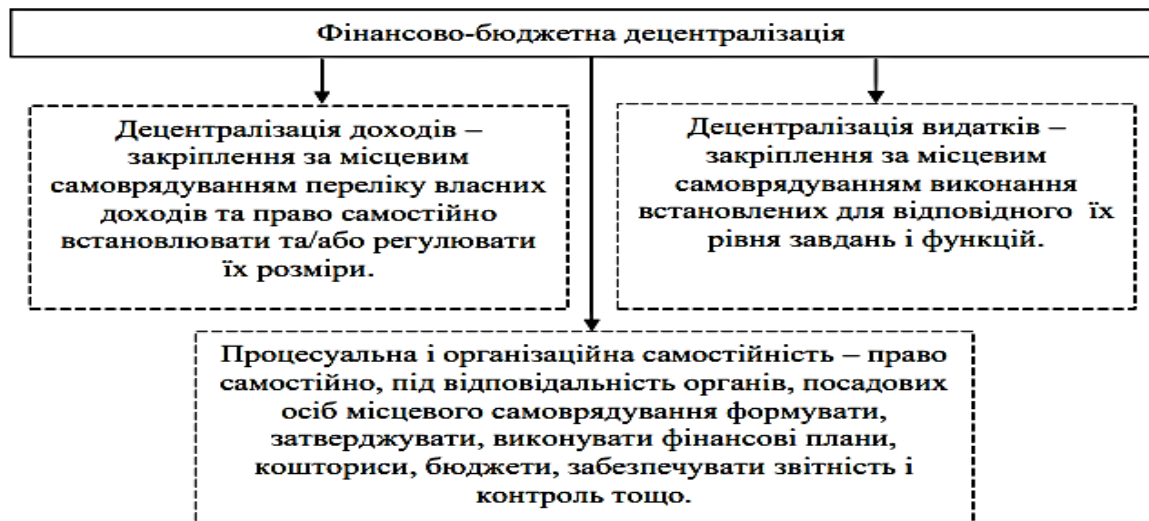

Рис. 1.8. Складові фіскальної та бюджетної децентралізації

Джерело: складено з даних [10].

Децентралізація бюджетних фіскальних ресурсів включає:

- зміни в системі оподаткування, зміна конкретних доходів на користь місцевих бюджетів;
- зміни в політиці трансфертів відповідно до європейських принципів;
- надати органам місцевого самоврядування більші повноваження щодо керівництва та реалізації різноманітних планів соціально-економічного розвитку.

Враховуючи сутність та завдання фіскальної та бюджетної децентралізації, варто наголосити, що змістом реформи є активізація механізмів стабільного розвитку та сталого економічного зростання. Фіскальна та бюджетна децентралізація доходів – право органів місцевого самоврядування самостійно визначати розпис доходів та самостійно визначати та/або регулювати їх розміри. Децентралізація видатків – забезпечення виконання завдань і функцій, визначених місцевим самоврядуванням для цього рівня. Процедурно-організаційна самостійність означає право під відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування самостійно формувати, затверджувати, виконувати фінансові плани, кошториси, надавати звітність і контроль тощо.

Управління фінансовими ресурсами місцевих бюджетів ґрунтується на розумінні економічних законів суспільного розвитку, а також закономірності розподілу валового внутрішнього продукту та національного доходу між державою та суб'єктами господарювання, між державою та народом, між секторами економіки, так і серед громадян. Бюджетний процес відіграє важливу роль в управлінні бюджетними коштами і являє собою «діяльність, пов'язану зі складанням, розглядом, затвердженням, виконанням та розглядом у встановленому законодавством порядку звітів про виконання бюджету» [3]. Процес управління коштами місцевого бюджету наведено на рисунку 1.9.

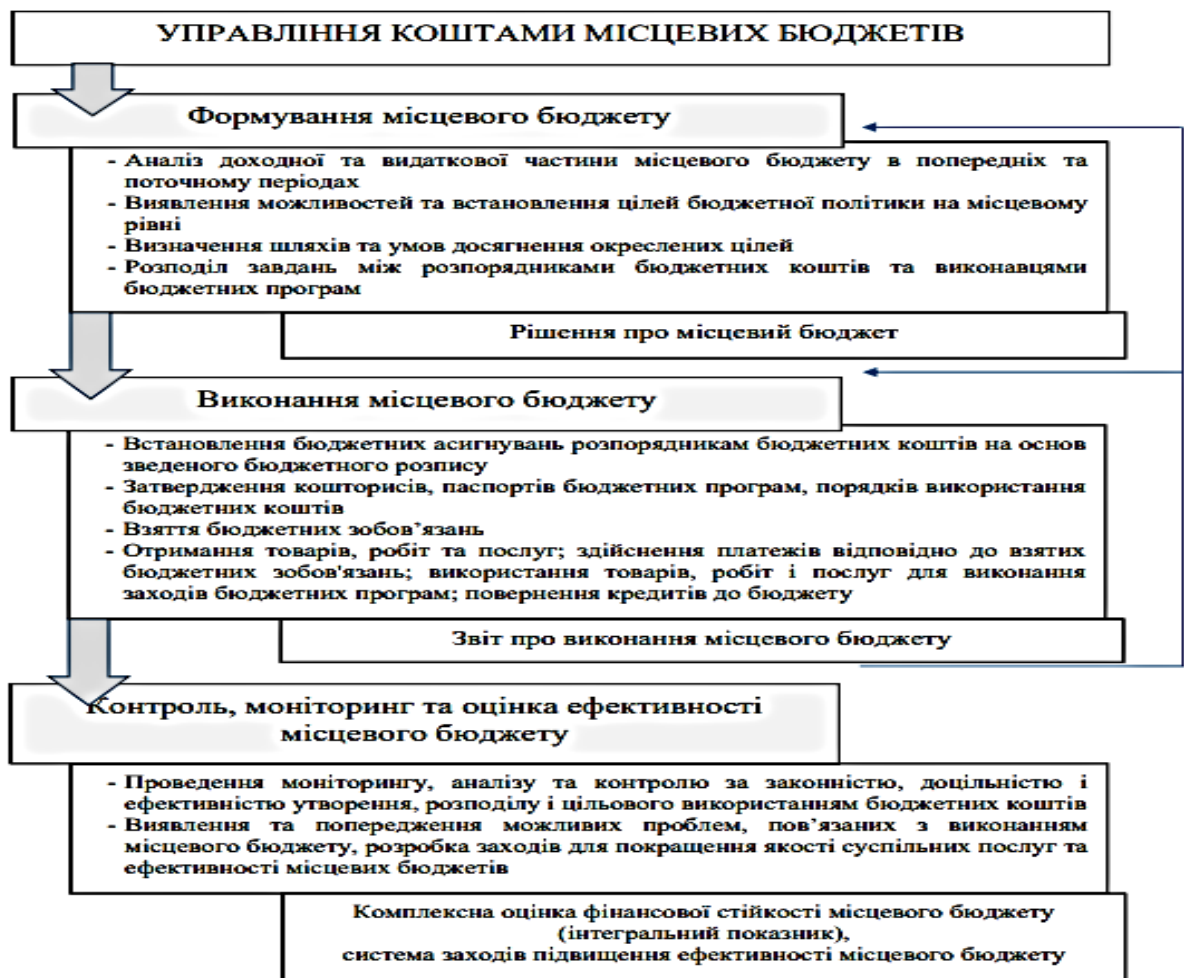

Рис. 1.9. Управління коштами місцевих бюджетів

Джерело: Складено автором на основі [17,40,41].

Аналіз процесу управління коштами місцевого бюджету необхідно проводити з таких аспектів: формування місцевого бюджетування, в тому числі

планування бюджетних показників та набуття статусу законодавчого акту через бюджет – фактичне виконання бюджетних параметрів, а саме: виконання бюджетів, фінансово-економічний аналіз, звітність, прийняття рішень; формування та використання бюджетних коштів, контроль та оцінка місцевих органів влади у виконанні дохідних і видаткових повноважень.

Отже, сучасна фінансова наука має широкий спектр державних засобів впливу на розвиток місцевих бюджетів в Україні. Аналіз дохідної та видаткової складових місцевих бюджетів за попередній та поточний періоди.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Фінансово-бюджетна децентралізація, як невід’ємна частина процесу управління державними фінансами, має не лише функціонувати як канал перерозподілу коштів між бюджетами всіх рівнів, а й стати національним регуляторним механізмом, який може якісно впливати на розвиток адміністрування та адміністративного підприємства. Бюджет є об’єктом управління фінансами, планування фіскального процесу та перерозподілу суспільних благ.

За умови посилення ролі місцевого бюджетного контролю вдосконалення систем і методів управління місцевими бюджетами має базуватися на глибокому аналізі тенденцій місцевого економічного та соціального розвитку. Таким чином, у поєднанні з відповідним зарубіжним досвідом, місцеві бюджети відіграють важливу роль у місцевому соціально-економічному розвитку. На цьому етапі бюджетну систему необхідно використовувати як ефективний інструмент впливу на економіку. Регіональне зростання вирішує низку соціальних проблем. Для ефективного функціонування місцевої влади та виконання покладених на неї завдань необхідно внести певні удосконалення у формування та використання коштів місцевих бюджетів для посилення збалансованості в управлінні та контролі регіональних ресурсів України.

РОЗДІЛ 2.

СУЧАСНИЙ СТАН УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

2.1 Аналіз доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації

У 2014 році, після ухвалення Концепції реформування організації місцевого самоврядування та територіальної влади в Україні, розпочалися трансформаційні зміни відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування та зрештою ефективне та спроможне низове місцеve самоврядування -утворено державний інститут – місцеve самоврядування [28, 22]. На кінець 2024 року в Україні діяло 1952 місцеві бюджети (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Склад місцевих бюджетів у 2023 році

Типи місцевих бюджетів	Всього місцевих бюджетів	з них мають взаємовідносини з державним бюджетом
обласні бюджети, бюджет АРК	25	24
бюджети міст республіканського та обласного значення	13	1
районні бюджети	136	119
бюджети територіальних громад	1469	1438
бюджети районів у містах обласного значення	35	0
бюджети міст районного значення	6	0
бюджети селищ міського типу	39	0
бюджети сілрад (сіл)	229	0
РАЗОМ	1952	1582

Джерело: складено автором на основі [8].

Найбільшу частку в місцевих бюджетах України становлять сільські бюджети – 74,6 %. На бюджети ОТГ припадає 9,9 %, селищ міського типу – 5,7 % та обласні бюджети – 5,5 %. Варто зазначити, що серед видів бюджету до республіканського відносяться лише бюджети ОТГ (100%), обласні (91,8 %), республіканські та міські бюджети обласного значення (75,2 %), обласні (96,0 %). Відповідно до Закону про бюджет України доходи до державного

бюджету визначаються статтею 64 (Загальний фонд), статтею 69 (Спеціальний фонд), частиною першою статті 71 (Доходи бюджету розвитку).

У структурі доходів місцевого бюджету [3]: доходи загального фонду – «Податок на доходи фізичних осіб, єдиний податок, податок на землю, інші податки, податок на споживання пального, податок на роздрібне споживання товарів народного споживання»; надходження спеціальних фондів – «Власні доходи бюджетної установи, Утримання доріг, екологічні податки, інші надходження, участь у розвитку інфраструктури населених пунктів, митні перевірки коштів продажу землі»; – доходи бюджету розвитку – «передача коштів комунальної власності, 90 % коштів передачі земель несільськогосподарського призначення, інші кошти бюджетних трансфертів, місцеві запозичення, власний капітал, місцеві гарантійні збори, дивіденди, кошти повернення позики, видані відповідними бюджетами, та відсотки, сплачені за користування ними».

Крім того, Закон про бюджет передбачає механізм перерахування коштів із загального фонду до спеціального фонду (бюджету розвитку). Самі кошти є основним джерелом надходжень до місцевих бюджетів, особливо бюджету розвитку ОТГ. Доходи загального фонду місцевих бюджетів України 2014-2023 подано в таблиці 2.2 та рис. 2.1.

Таблиця 2.2

Склад та структура доходів загального фонду місцевого бюджету України за 2014-2023 рр.

Доходи місцевих бюджетів	Одиниці виміру	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Податкові надходження	млрд грн	60,2	107	151,7	191,9	233,9	275	290	351,8	398,1	441,9
	%	32,5	36,3	41,4	39,2	41,7	48,7	60,9	60,1	63,1	67
Неподаткові надходження	млрд грн	6,3	11,3	16,4	22	25,3	26,1	21,5	27,2	22	36,5
	%	3,4	3,8	4,5	4,5	4,5	4,6	4,5	4,6	3,5	5,5
Доходи від операцій з капіталом	млрд грн	1,6	1,8	2	2,2	2,6	2,9	3,5	3,5	2,3	3,6
	%	0,9	0,6	0,5	0,4	0,5	0,5	0,7	0,6	0,4	0,5
Державні трансферти	млрд грн	116,8	174	195,4	272,6	298,9	260,3	160,2	202,7	208,2	177,6
	%	63	59,1	53,4	55,7	53,3	46,1	33,7	34,6	33	26,9
Цільові фонди	млрд грн	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,8	0,4
	%	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Разом	млрд грн	185,3	294,5	366	489,2	561,2	564,9	475,8	585,8	631,4	660
	%	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: [3].

Склад доходів місцевих бюджетів усіх рівнів та критерії зарахування доходів до відповідних бюджетів визначаються Законом про бюджет відповідно до таких положень: Стаття 64. Доходи загального фонду міського бюджету міста Києва, бюджету важливих міст обласного значення, бюджету об'єднаних територіальних громад, стаття 66: доходи із загального фонду місцевих бюджетів; Стаття 69: Доходи із спеціальних фондів місцевих бюджетів. Стаття 71 Установчий бюджет місцевих бюджетів [3].

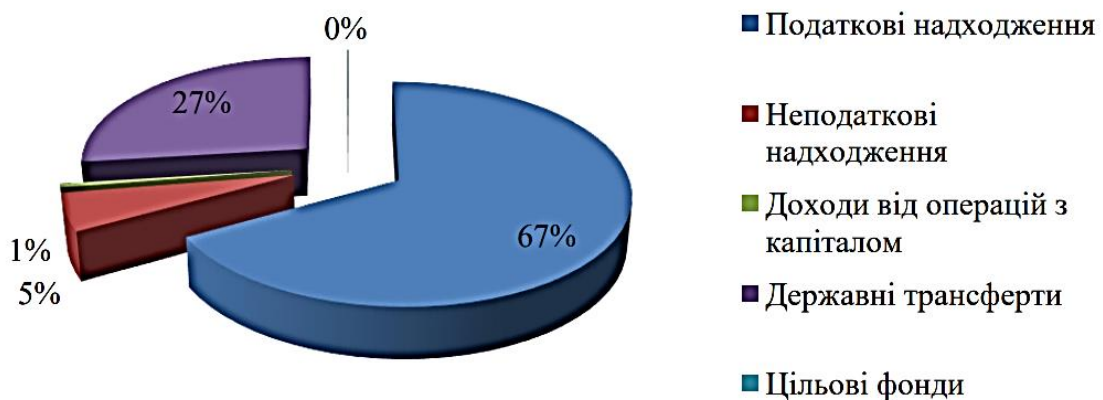

Рис. 2.1. Структура доходів загального фонду місцевого бюджету України за 2014-2023 рр.

Джерело: складено автором на основі [10, 12].

При вивченні поняття «оподаткування» було встановлено, що ні в Законі України «Про бюджетну систему України», ні в першій редакції Бюджетного кодексу України цей термін не пояснюється. З прийняттям Закону про бюджет України вперше на законодавчому рівні Закон набув чинності 1 січня 2011 року, а стаття 9 чітко визначає суть поняття: «Податковими доходами є державні податки та місцеві податки і збори, визначені податковим законодавством України» [3]. Отже, лише з 2011р. невідповідності щодо обов'язкових платежів вдалося усунути так, що стало зрозуміло: до податкових надходжень входять лише податки та збори, перелік яких визначено Податковим кодексом України. З 2014 по 2023 роки доходи місцевих бюджетів збільшувалися з року в рік і на кінець досліджуваного періоду досягли 660 млрд грн. Проте, незважаючи на відносну самостійність, отриману завдяки

фіскальній децентралізації, бюджети громад залишаються достатньою мірою залежними від державних трансфертів, які складають приблизно третину їхніх доходів. Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету (без трансфертів) показано на рис. 2.2.

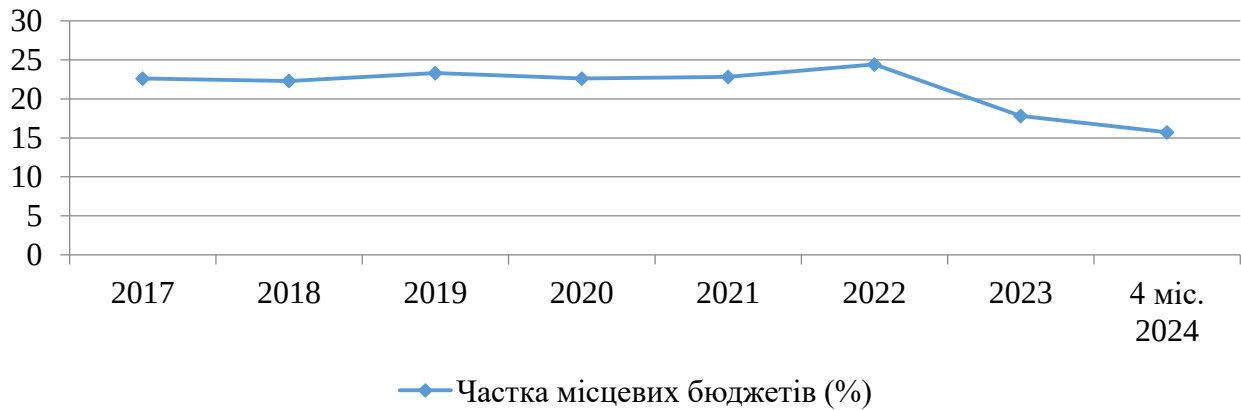

Рис. 2.2. Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету за 2017 – 2024 роки

Джерело: складено автором на основі [10, 12].

Особливої уваги заслуговують податкові надходження, оскільки вони становлять найбільшу частку доходів місцевих бюджетів. Аналіз складу та динаміки податкових надходжень з 2014 по 2023 рік свідчить про абсолютне зростання податкових надходжень місцевих бюджетів: за досліджуваний 9-річний період вони зросли в 7 разів, тобто на 381,7 млрд. грн., досягнувши у 2023 р. 4419 млрд. грн. гривень, тобто 67 % від загального доходу. За результатами дослідження встановлено, що починаючи з 2019 року податкові надходження стали становити основну частку місцевих доходів, що свідчить про те, що місцеві бюджети стали більш самостійними та фінансово незалежними [1]. Місцеві бюджети не тільки не втратили податкових надходжень, але й збільшили їх завдяки заходам податкового регулювання, запровадженим у зв'язку з введенням воєнного стану на території України. Податкові доходи місцевого бюджету складають загальнодержавні податки та збори (податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток, податок на

споживання тощо) та місцеві податки та збори (податок на житло, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, плата за землю тощо).

Ключовим чинником у структурі податкових надходжень є державне оподаткування, особливо податок на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО). Хоча надходження від податку на доходи фізичних осіб щорічно збільшувалися протягом останніх дев'яти років і станом на кінець 2023 року, тенденція зростання надходжень від податку на доходи фізичних осіб у місцевих бюджетах не є чіткою. Порівняно з 22,8 млрд. грн. у 2014 році він становив 289,4 млрд. грн., тобто зріс у 12,7 рази. Однак його частка в податкових надходженнях місцевого бюджету коливається.

Таблиця 2.3.

Податкові надходження місцевих бюджетів за 2014 – 2023 роки

Доходи місцевих бюджетів	Одиниці виміру	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ПДФО	млрд грн	22,8	59,4	78,9	110	138,1	165,4	177,8	212,2	272,2	289,4
	%	37,9	55,5	52,0	57,3	59,0	60,1	61,3	60,3	68,4	65,5
Єдиний податок	млрд грн	10,1	11,5	17,1	23,4	29,5	35,2	38	46,2	47,2	55,7
	%	16,8	10,7	11,3	12,2	12,6	12,8	13,1	13,1	11,9	12,6
Податок на землю	млрд грн	16,3	18,6	25,7	26,4	27,3	32,8	31,5	35,3	29,6	34,5
	%	27,1	17,4	16,9	13,8	11,7	11,9	10,9	10,0	7,4	7,8
Акцизний податок	млрд грн	4,2	5,3	8,3	8,7	8,3	9,5	10,8	11,7	13,1	22,3
	%	7,0	5,0	5,5	4,5	3,5	3,5	3,7	3,3	3,3	5,0
Податок на прибуток підприємств	млрд грн	1,2	4,3	6	9	9,6	11,4	10	16,6	12,2	14,5
	%	2,0	4,0	4,0	4,7	4,1	4,1	3,4	4,7	3,1	3,3
Податок на нерухоме майно	млрд грн	1,7	1,9	2,2	2,4	3,6	4,9	5,8	7,8	7,1	9,1
	%	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,8	0,9
Інші податки та неподаткові надходження	млрд грн	3,9	8,3	9,9	12,1	16,6	15,8	16,1	22	16,7	24,6
	%	6,5	7,8	6,5	6,3	7,1	5,7	5,6	6,3	4,2	5,6
Разом	млрд грн	60,2	107	151,7	191,9	233,9	275	290	351,8	398,1	441,9
	%	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: складено автором на основі [10, 12].

З початку активного впровадження децентралізації у 2015 році податкові надходження зросли майже втричі, сягнувши 59,4 млрд. грн. Якщо у 2023 та 2022 роках податок на доходи фізичних осіб становив 65,5% надходжень місцевого бюджету, що на 2,9 п.п. менше, ніж у попередньому році, то ми маємо нагоду побачити найбільшу частку цього податку в усіх надходженнях місцевого бюджету – 68,4%. порівняно з 2021 роком. Показник вищий на 7,9

в.п. Значне зростання PFDO у 2022 році. Це відбувається за рахунок фінансової підтримки, яку отримують військовослужбовці. Проте 1 жовтня 2023 року набрав чинності Закон України від 08.11.2023 № 3428-IX «Про внесення змін до Закону України «Про бюджет України» щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України, скасувавши податок на доходи фізичних осіб для військовослужбовців [7] (табл. 2.3).

Такі дії уряду призвели до серйозної недоплати значних сум податків до місцевих бюджетів. місцевий бюджет відповідно до податкової реєстрації юридичної особи, а податкові платежі Більшість населення споживає державні послуги за місцем проживання [5]. Відсоток виконання планових показників податкових надходжень у 2024 році показано на рис. 2.3.

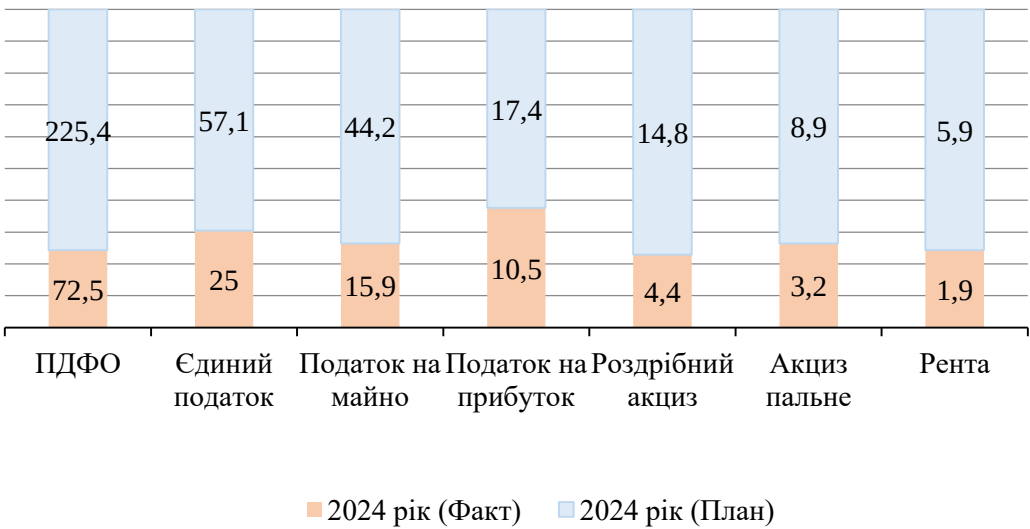

Рис. 2.3. Відсоток виконання планових показників податкових надходжень за 6 місяців 2024 р.

Джерело: складено автором на основі [10, 12].

Для вирішення цієї проблеми справедливим є включення податку на доходи фізичних осіб до територіальних громад, які надають соціальні послуги громадянам, оскільки в даному випадку визначальними є економічні інтереси платників податків. З іншого боку, сплата податку на доходи фізичних осіб

регіональним громадам, які забезпечують працевлаштування працівників, може стимулювати розвиток місцевого підприємництва [6]. Єдиний податок є другим за величиною податком у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів. Динаміка надходжень та питома вага єдиних податків у структурі податків місцевих бюджетів дуже подібні до ПДФО, але мають і свої особливості. За досліджуваний період ці податкові надходження зросли на 45,6 млрд. грн. (з 10,1 млрд. грн. у 2014 році до 55,7 млрд. грн. у 2023 році), тобто у 5 разів. Найменше у 2014 році місцеві бюджети отримали від єдиного податку – 10,1 млрд. грн. Це явище можна пояснити процесом спрощення податкової реформи, коли багато платників єдиного податку пішли з ринку, оскільки через значну конкуренцію та одночасне зростання податкових витрат вони не могли продовжувати свою діяльність та отримувати прибуток [9]. У 2023 році відбулося виняткове підвищення єдиного податку, який за весь рік зріс на 8,5 млрд. грн., або на 15,2 %. Таке явище можна пояснити адаптацією податкового законодавства до бойових дій, тобто для платників, які під час воєнного стану потрапили до третьої категорії єдиного податку, ставку єдиного податку було знижено з 5% до 2%, а річну ліміт доходів зменшено з 7,6 млн. грн. Підвищено до 1 млрд. грн. Також було знято обмеження щодо кількості працівників [10, 12]. Такі дії уряду призвели до суттєвого збільшення кількості платників спрощеного режиму оподаткування у 2023 році. Зі 168,63 тис. до 1755,6 тис. особливо ФОП першої групи – з 207,7 тис. до 210,4 тис., ФОП II групи – з 555,3 тис. до 601,8 тис., ФОП 3 групи (неплатники ПДВ) – з 897 тис. до 91,81 тис.

Проте з 1 серпня 2023 року набирає чинності Закон № 3219-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування під час воєнного стану» [8], згідно з яким платники податків: ті, хто користується спрощеною системою 2% з 31 липня 2018 року, автоматично переходять на відповідний режим оподаткування до вибору 2% з 1 серпня, тобто на відповідні ставки та категорії єдиного податку або загального режиму оподаткування. Вважаємо, що ця законодавча зміна негативно вплине на економіку та суттєво вплине на доходи місцевих

бюджетів. Тому це питання однозначно стане предметом наших наступних досліджень для підтвердження нашої гіпотези. Загалом єдиний податок є стабільною та важливою статтею надходжень до місцевих бюджетів, однак багато громад скаржаться, що податок сплачується там, де зареєстрований ФОП, а не на місцях господарської діяльності, що призводить до недоотримання доходів місцевих бюджетів [13]. Третє місце в доходній частині бюджету посідає плата за землю, яка у 2023 році становить 7,8 % від загальної суми податкових надходжень місцевого бюджету. Незважаючи на позитивні тенденції, які спостерігаються в останні роки, тобто в цілому показник зріс з 16,3 млрд. грн. у 2014 році. До 2023 року податкові надходження зростуть до 55,7 млрд. грн., збільшившись на 39,4 млрд. грн., майже втричі, але їх частка в структурі всіх податкових надходжень зменшиться на 3,5 % з 27,1 % у 201 раз і досягне 7,8 % у 2023 році [1, 2]. У 2022 році, тобто з початком бойових дій в Україні та тимчасовим скасуванням нарахування та сплати загальних мінімальних податкових зобов'язань на ділянки, податкові надходження різко впадуть до 7,4 %. На окупованих територіях та територіях, де тривають бойові дії, ми вважаємо недоцільним найближчим часом покладатися на фінансування місцевих бюджетів за рахунок плати за землю, оскільки близько 30% нашої території заміновано і на це знадобиться не менше п'яти років. щоб очистити їх. Четверте місце в структурі податкових надходжень місцевих бюджетів займає податок на споживання, який з 2014 по 2023 роки зріс у п'ять разів. Проте тенденція до зростання продовжує коливатися, як, наприклад, у 2018 році. Після різкого зниження до 8,3 млрд. грн., що на 400 млн. грн. менше, ніж у попередньому році, повторилася тенденція до зростання у 2019 році – з 9,5 млрд. грн. до 11,7 млрд. грн. у 2021 році. Незважаючи на введення воєнного стану з 2022 року. Акциз не втратив статус, а зріс на 9,2 мільярда гривень у 2023 році [1;2]. Ми вважаємо, що це підвищення можна пояснити запровадженням з 1 травня 2022 р. Положення про порядок зарахування до місцевих бюджетів 5% акцизного податку з роздрібного продажу тютюнових виробів, тютюну та промислових замінників тютюну, рідин, що

використовуються в електронних сигаретах, сплаченого їх імпортерами та виробниками [12]. Податок на прибуток посідає п'яте місце в структурі податкових надходжень місцевого бюджету. Отже, у структурі доходів цей показник за досліджуваний період зріс на 13,3 мільярда гривень, тобто у 2023 році також зріс удесятеро. Питома вага надходжень податку на прибуток у структурі податкових надходжень місцевого бюджету є нестабільною, найнижче значення становило 2 % у 2014 році, найвище – 4,7 % у 2017 році і 2021 [2]. Варто зазначити, що проаналізовані сьогодні податкові надходження розподіляються між різними рівнями бюджетної системи, причому державні підприємства сплачують до державного бюджету, а державні – до місцевих лише за критерієм територіального розташування. У структурі податкових надходжень місцевого бюджету податки становлять менше 1% (рис. 2.4).

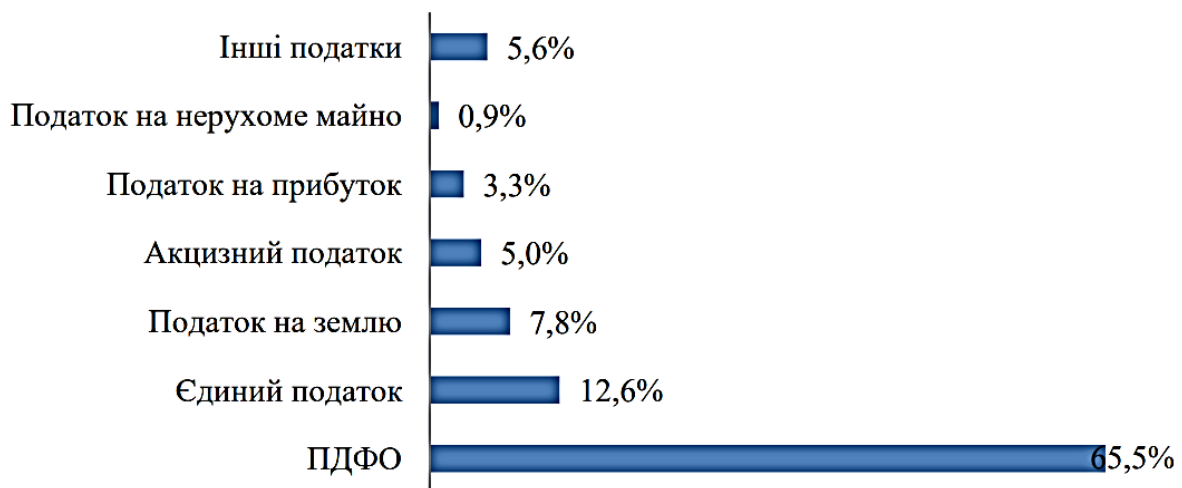

Рис. 2.4. Надходження податків за видами до місцевих бюджетів України в 2023 році

Джерело: складено автором на основі [23, 12].

Податок на нерухоме майно, крім землі. Його абсолютна величина та частка в структурі податкових надходжень продовжує зростати, тож у 2023-2022 роках ця цифра сягне 9,1 млрд. грн. проти 7,1 млрд. грн. 1,4 млрд. грн. у 2014 році з часткою 0,9 % у 2023 році проти 0,4 % у 2014 році. У 2022 році він зросте на 0,8%. Ми вважаємо, що цей податок має великий потенціал для подальшого зростання, оскільки разом із податком на землю та транспортним

податком він становить структуру податку на майно, а це нововведення пов'язане з гармонізацією законодавства України з нормами ЄС [6].

Враховуючи загальні доходи державного та місцевих бюджетів за перші 4 місяці 2024 року (з урахуванням загального фонду та спеціального фонду трансфертних виплат), зрозуміло, що найбільше надходжень податку на доходи фізичних осіб – 92,9 млрд. грн. державного бюджету та 72,5 млрд. грн. Власні надходження бюджетних установ посідають друге місце – 152,6 млрд. грн., і є важливим джерелом наповнення державного бюджету (рис. 2.5).

Подивимось на виконання запланованих показників. Найбільшу питому вагу в податкових надходженнях займає податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) з показником виконання 32% із запланованих 225,4 млрд. грн., фактичних зборів – 72,5 млрд. грн.

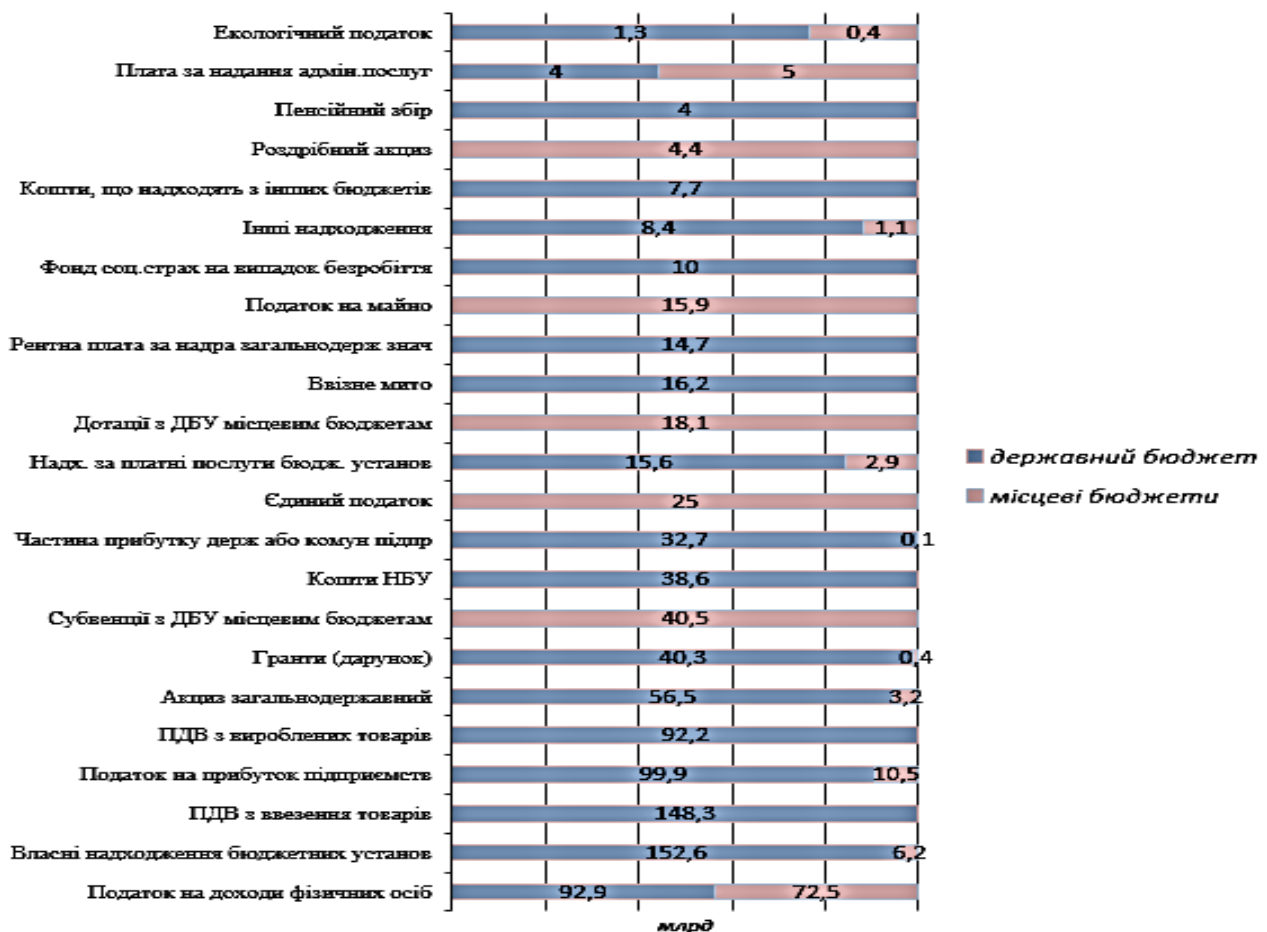

Рис. 2.5. Найвагомійші надходження до державного бюджету за 4 міс. 2024 року, млрд. грн.

Джерело: складено автором на основі [3, 10].

Єдиний податок склав 44% із запланованих 57,1 млрд. грн., а фактично – 25 млрд. грн. По податку на майно виконано 36% від плану 44,2 млрд. грн., або 15,9 млрд. грн. Найкраще виконання програми продемонстрував податок на прибуток підприємств – 61 %, зібравши 10,5 млрд. грн. із запланованих 17,4 млрд.

Роздрібний акциз та акциз на пальне планується запровадити за нижчими ставками – 30% та 36% відповідно. Роздрібного акцизу фактично надходили 4,4 млрд. грн. при плані 14,8 млрд. грн., акцизу на пальне – 3,2 млрд. грн. при плані 8,9 млрд. грн. Оренду виконано на 32%, а фактичні надходження зросли із запланованих 5,9 млрд. грн. до 1,9 млрд. грн. Загалом дані свідчать про те, що плани на перші чотири місяці 2024 року виконуються, з деякими перевитратами податків на прибуток.

2.2 Аналіз видатків місцевих бюджетів в контексті фіскальної децентралізації в Україні

Сучасний етап фінансово-економічного розвитку України вимагає посилення ролі органів місцевого самоврядування в комплексному та гармонійному розвитку територій. Це вимагає від органів місцевого самоврядування пошуку ефективних інструментів управління коштами місцевих бюджетів, покращення використання фінансових ресурсів у межах адміністративних районів, комплексного вивчення сутності та структури видатків місцевих бюджетів.

Видаткова частина місцевого бюджету відображає розвиток адміністративно-територіальних одиниць і визначає напрями використання акумульованих у бюджеті коштів (рис. 2.6).

Видатки місцевих бюджетів відображають ступінь децентралізації, оскільки вони характеризують ступінь задоволення потреб населення та

спрямованість соціально-економічного розвитку в межах певного адміністративного регіону.

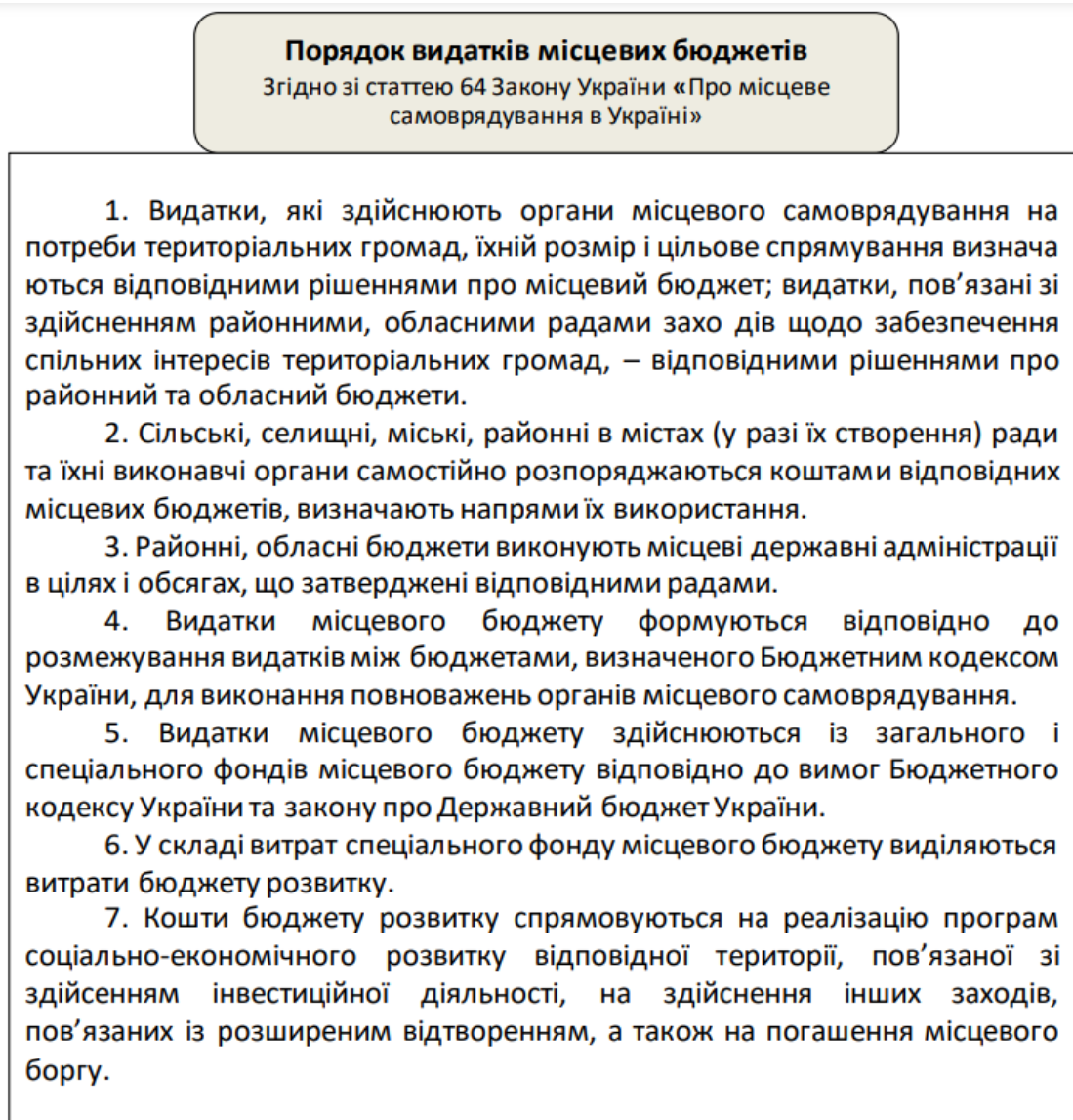

Рис. 2.6. Порядок здійснення видатків місцевих бюджетів

Джерело: складено автором на основі [3, 10].

Місцеві витрати є інструментом справедливості в процесі надання певних переваг для забезпечення мінімального добробуту кожного громадянина.

❖ Видатки місцевих бюджетів яскраво відображають важливу роль місцевих бюджетів у місцевій економіці, утриманні соціально-культурних об'єктів, реалізації інвестиційної політики, забезпеченні населення та соціального захисту, охорони навколишнього середовища (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

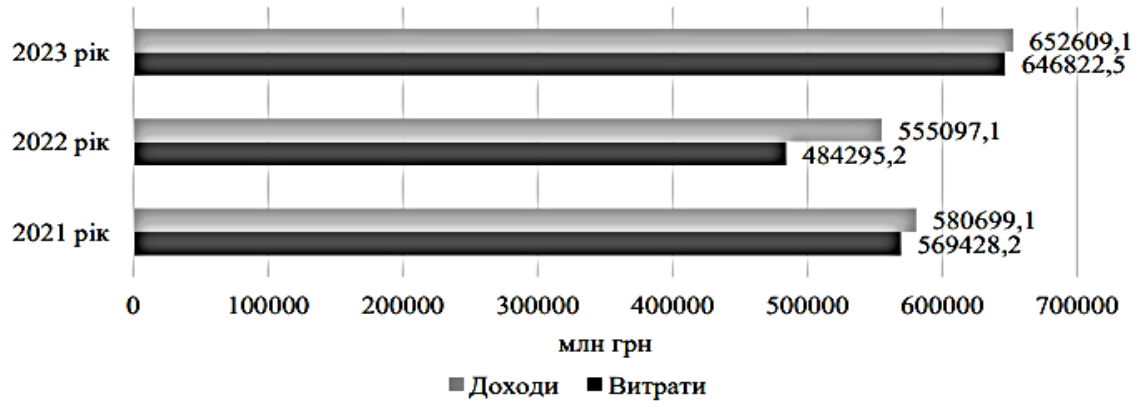
Аналіз сегментів видатків місцевих бюджетів України 2021-2023 рр.

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Абсолютне відхилення, +/-		Темп приросту, %		Темп росту, %	
				2022 до 2021	2023 до 2022	2022 до 2021	2023 до 2022	2022 до 2021	2023 до 2022
Загальнодерж. функції, млн грн	45962,8	46469,1	53003,6	506,3	6534,5	1,1	14,06	101,1	114,06
частка в структурі, %	8,07%	9,6%	8,2%	1,53	-1,4	—	—	—	—
Громадський порядок, безпека, судова влада, млн грн	1739,7	11108,3	16817,3	9368,6	5709	538,5	51,39	638,5	151,39
частка в структурі, %	0,31%	2,29%	2,6%	1,98	0,31	—	—	—	—
Економічна діяльність, млн грн	112360,3	61065,9	112983,6	-51294,4	51917,7	-45,65	85,02	54,35	185,02
частка в структурі, %	19,73%	12,61%	17,47%	-7,12	4,86	—	—	—	—
Охорона навколишнього природного середовища, млн грн	2420,4	512,6	1193,4	-1907,8	680,8	-78,83	132,86	21,17	232,86
частка в структурі, %	0,43%	0,11%	0,18%	-0,32	-0,07	—	—	—	—
Житлово-комунальне господарство, млн грн	56730,5	40631,5	62028,4	-16099,0	21396,9	-28,38	52,66	71,62	152,66
частка в структурі, %	9,96%	8,39%	9,59%	-1,57	1,2	—	—	—	—
Охорона здоров'я, млн грн	33105,2	31008,0	38161,3	-2097,2	7153,3	-6,33	23,07	93,67	123,07
частка в структурі, %	5,81%	6,40%	5,90%	0,59	-0,5	—	—	—	—
Духовний та фізичний розвиток, млн грн	27388,0	22584,7	26653,4	-4803,3	4068,7	-17,54	18,02	82,46	118,02
частка в структурі, %	4,81%	4,66%	4,12%	-0,15	-0,54	—	—	—	—
Освіта, млн грн	249077,4	232250,4	248186,7	-16827	15936,3	-6,76	6,86	93,24	106,86
частка в структурі, %	43,74%	47,96%	38,37%	4,22	-9,59	—	—	—	—
Соц. захист та забезпечення, млн грн	28067,8	29199,1	44879,5	1131,3	15680,4	4,03	53,7	104,03	153,7
частка в структурі, %	4,93%	6,03%	6,94%	1,1	0,91	—	—	—	—
Міжбюджетні трансферти, млн грн	12576,1	9465,6	42915,3	-3110,5	34449,7	-24,73	353,38	75,27	453,38
частка в структурі, %	2,21%	1,95%	6,63%	-0,26	4,68	—	—	—	—
Видатки, млн грн	569428,2	484295,2	646822,5	-85133,0	162527,3	-15	33,5	85	133,5

Джерело: складено автором на основі [3, 10].

З таблиці 2.2 бачимо, що станом на кінець 2021 року загальні видатки склали 569,4282 млрд. гривень. За підсумками 2022 року порівняно з відповідним періодом минулого року сума видатків скоротилася на 85,133 млрд. гривень, зменшившись на 15%, до 484,2952 млрд. гривень. Зменшення дохідної та видаткової складових місцевого бюджету на 2022 рік прямо відображає ситуацію в країні через війну. У 2023 році фінансова ситуація є

контрольованою та стабілізованою, тому порівняно з 2022 роком зі збільшенням надходжень відповідно зростає і масштаб видатків, які зросли на 162,5273 млрд. гривень, збільшившись на 33,5 %, досягнувши на кінець року 646,822 млрд. гривні. рік (рис. 2.7).

**Рис. 2.7. Динаміка доходів та видатків місцевих бюджетів
з 2021 по 2023 рік**

Джерело: складено автором на основі [3, 10].

Зміни в структурі доходів та видатків місцевих бюджетів України відповідають нагальним потребам населення загальний соціально-економічний стан певного регіону та його можливості сталого розвитку [35]. Правильне формування та виконання бюджету територіальної громади впливає на якість життя громадян та рівень їх добробуту. У таблиці 2.5 аналізується виконання місцевого бюджету на 2021-2023 роки. [25, 9].

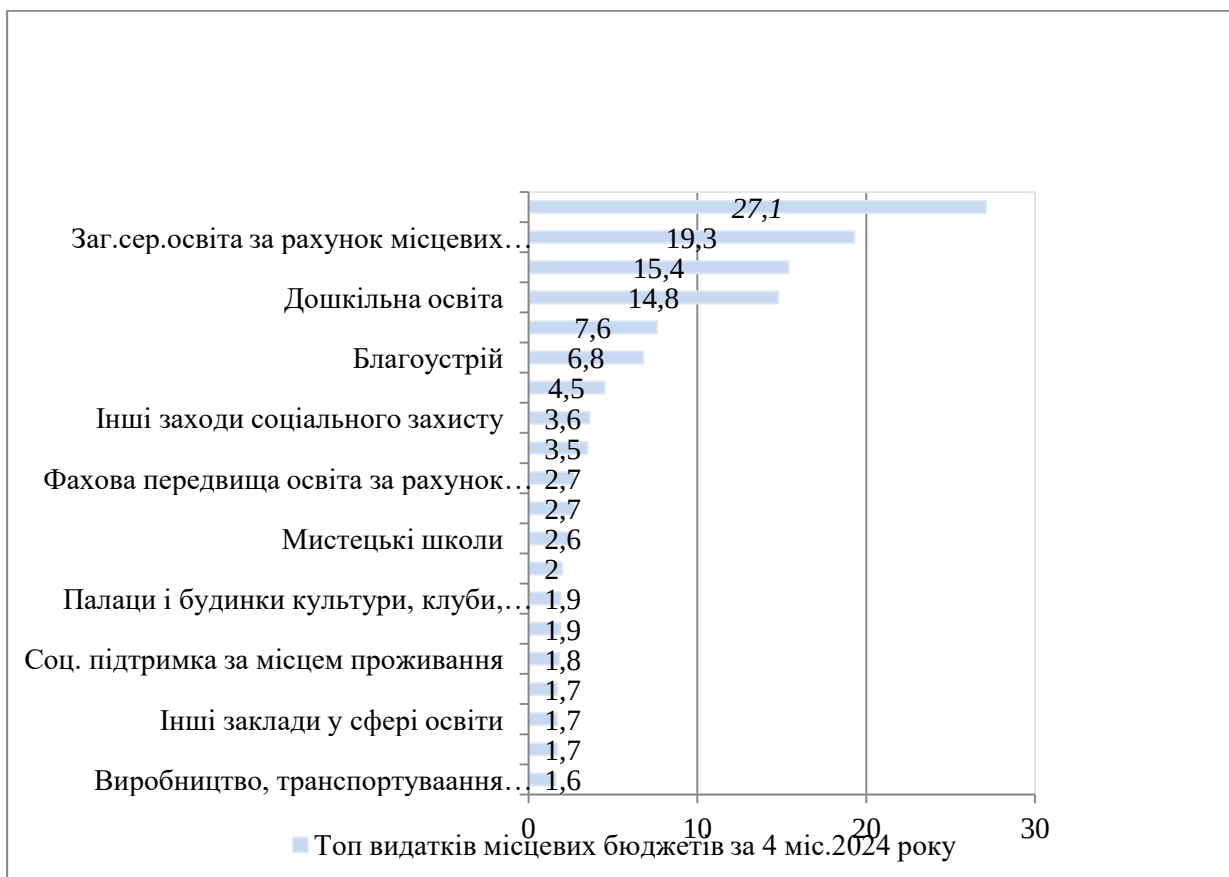
Таблиця 2.5.

Виконання місцевого бюджету на 2021-2023 роки

Роки	Показники	Доходи		Видатки	
		Річний план	Виконано	Річний план	Виконано
2021	млн грн	577004,9	580699,1	619888,0	569428,2
	%	—	100,6	—	91,8
2022	млн грн	592334,6	555097,1	623492,0	484295,2
	%	—	93,7	—	77,7
2023	млн грн	668880,2	652609,1	755825,56	646822,6
	%	—	97,6	—	85,6

Джерело: складено за даними [39].

Повномасштабне вторгнення Росії 24 лютого 2022 року, яке спричинило окупацію, міграцію, гуманітарну кризу та масштабне закриття бізнесу, стало для нашої країни непередбачуваним, але навіть це не вплинуло на податкову динаміку місцевих бюджетів, а навпаки, їх частка у доходах місцевих бюджетів лише зростає [13]. На початку дослідження державні трансфертні платежі становили 63% доходів місцевих бюджетів, у 2020 році цей показник знизився до 33,7%, а у 2023 році – до 26,9%. Це явище можна пояснити реформами місцевої автономії, які базуються на принципі децентралізації, що надає місцевим бюджетам незалежність та самостійність. Незважаючи на те, що децентралізація почалася ще в 2014 році, Україна перейшла до більш децентралізованої системи, коли місцеві бюджети отримали більшу автономію щодо збору та використання податкових надходжень, що сприяло покращенню фінансової стабільності та її розвитку, аж до 2019 року [1].

**Рис. 2.8. Структура видатків місцевих бюджетів
за січень – квітень 2024 року**

Джерело: складено автором на основі [3, 10].

Видатки місцевих бюджетів базуються на задоволенні потреб усіх верств суспільства в регіональному та відомчому масштабі та відіграють важіль регулювання та сприяння розвитку різних сфер регіональної економіки.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Таким чином, місцеве самоврядування, яке пододало кризу 2022 р., показало свою стабільність та здатність гідно протистояти будь-яким викликам, особливо в фінансовий сектор, навіть в умовах воєнного стану. Наразі основним викликом для формування бюджетів територіальних громад є війна, яка фактично блокує процес децентралізації в Україні. Всеосяжне військове вторгнення серйозно вплинуло на стабільність вітчизняної економічної та фінансової системи, що відбилося на формуванні та виконанні бюджетів усіх рівнів.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Національна фіскальна політика є важливою частиною соціального та економічного розвитку нашої країни. Основою забезпечення фінансового розвитку суспільства є законодавча база та заходи щодо збалансованості бюджетної податкової та фінансово-кредитної політики. Водночас необхідно посилити вплив бюджетної політики на економічний розвиток. Необхідно здійснювати системні заходи у сфері бюджетно-податкового нагляду з урахуванням принципів субсидіарності, прозорості та збалансованості, подальшого вдосконалення середньо- та довгострокового бюджетного планування, підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Державна фіскальна політика є одним із найважливіших інструментів зростання національної економіки та має бути сформульована на науковій інституційній основі для ефективного вдосконалення фіскальних та економічних відносин та забезпечення соціального розвитку в умовах воєнного стану [25.]

В умовах воєнного стану інфраструктура, промислові та логістичні об'єкти частково або повністю знищені, економіка занепадає, дефіцит державного бюджету та державний борг збільшуються, податкові надходження зменшуються, навантаження на державний бюджет є значним, а доходи зменшуються, а витрати зростання, Погіршення платіжного балансу та поява інфляційних ризиків спричинили тиск на національну валюту, Відплив капіталу та фінансовий стан фінансових установ погіршилися, а національна валюта значно знецінилася в номінальному вираженні. Тому актуальним стає питання формування ефективної грошово-кредитної політики, особливо труднощі її реалізації в сучасних умовах. Сьогодні вкрай важливо, щоб монетарна політика слугувала інтересам усіх фінансових суб'єктів. [25] За останні роки фінансова

політика України досягла значного прогресу та привернула увагу національних органів влади та іноземних кредиторів, таких як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та Європейський Союз. Під впливом останнього в Україні були здійснені значні реформи як у програмах реформ, розроблених українською владою, так і в документах, створених цими установами.

Основними цілями цих змін є досягнення прозорості бюджетного процесу, консолідація бюджету, посилити фінансовий і бюджетний контроль, запровадити багаторічне бюджетне планування та сформулювати довгострокову державну боргову політику. [9] Проте війна мала значний вплив на фінансову систему.

Через військове вторгнення ВВП України у 2022 році впав на 30,4%. Це був найгірший результат за часи незалежності, але кращий за прогнози більшості експертів, які прогнозували падіння ВВП на 40-50% на момент справжнього початку вторгнення. Внаслідок рецесії скоротилися доходи державного та місцевих бюджетів і зросли видатки, особливо на оборону. На початку війни Верховна Рада запровадила низку податкових і тарифних пільг, щоб допомогти підприємствам, які потерпають від труднощів. Водночас макроекономічна стабільність останніх років, інституційні можливості Міністерства фінансів і Національного банку України та першочергові заходи дозволили нам контролювано реагувати на цей надзвичайно складний період [26].

Бюджетна система є однією з важливих складових національної фінансової системи: вона покликана підтримувати темпи економічного зростання, підвищувати добробут громадян і забезпечувати доступ до соціального забезпечення. Державний бюджет є важливим інструментом стимулювання підприємницької діяльності та регулювання економіки для досягнення соціально-економічного розвитку, визначеного довгостроковими національними цілями через політику доходів і видатків. Захистити країну та забезпечити територіальну цілісність, законодавчу, виконавчу та судову владу, охорону здоров'я, освіту тощо. Це основні функції, які держава має забезпечити

своєму народу. Місцеві бюджети є основою діяльності місцевого самоврядування і забезпечують забезпечення сфер, що стосуються інтересів населення, таких як соціальний захист, освіта, культура, житлово-комунальне обслуговування. Органи місцевого самоврядування сприяють підвищенню якості життя населення, ефективно використовуючи кошти, створені для вирішення проблем адміністративно-територіальних одиниць, забезпечують соціально-економічний розвиток у межах своєї компетенції, стимулюють відродження підприємницької діяльності.

У період дії воєнного стану в Україні значно зросло значення державного та місцевих бюджетів не лише для забезпечення належного розвитку держави та окремих територіальних одиниць, а й для забезпечення загальної фінансової безпеки нашої держави. Зараз перед країною стоять такі завдання, як забезпечення ефективної роботи бюджетної системи, коригування встановлених цілей країни, перерозподіл обмежених бюджетних коштів, забезпечення виплат громадянському суспільству, збільшення видатків на оборону, перегляд джерел наповнення бюджету та залучення міжнародної фінансової допомоги. Підтримання фінансової стабільності країни та запобігання виникненню макроекономічних дисбалансів залежить від узгодженості та швидкої координації бюджетної системи [25]. В умовах воєнного стану бюджети розпоряджалися вручну. За всю історію незалежності України жодного разу не оголошувався воєнний стан, а його наслідки непередбачувані.

Глобальні зміни, спричинені загальним вторгненням країни-агресора, вплинули на економіку України та призвели до змін у бюджетній системі. В умовах воєнного стану надзвичайно важливим є забезпечення належного виконання державного та місцевих бюджетів. Це пояснюється тим, що за поточного сценарію бюджетування втрачає сенс, оскільки пріоритет надається операційним процедурам, а до прийняття рішень залучено менше зацікавлених сторін [27]. Органи місцевого самоврядування фінансують різноманітні заходи, пов'язані з всеохоплюючою військовою агресією росії в Україні, зокрема:

забезпечення продовольством населення з районів бойових дій та небезпечних районів; до бойових дій для організації проживання громадян та створення належних умов для переміщення підприємств. Крім того, суттєво зростає навантаження на місцеві бюджети у зв'язку з необхідністю забезпечення безпечних умов функціонування закладів охорони здоров'я та освіти, ремонту пошкоджених та зруйнованих закладів комунальної власності та впровадження автономних та економних систем опалення таких закладів. В Україні проводяться реформи децентралізації. Це не лише призвело до появи нових територіальних утворень, а й розширило обсяг повноважень і відповідальності місцевих органів влади та сприяло поступовому зростанню національної економіки України шляхом оптимізації та вдосконалення місцевої фінансової системи.

Таблиця. 3.1.

Напрямки розвитку фінансової політики та розвитку території України

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ	встановлення державного фінансового контролю над використанням та розподілом ресурсів місцевими органами влади та їх діяльністю на принципах ефективності та прозорості
	підвищення ефективності наповнення бюджетів, в тому числі за рахунок місцевих податків і зборів
	проведення контролю над діяльністю органів місцевого самоврядування з боку громадськості
	підвищення рівня кваліфікації співробітників органів місцевого самоврядування
	вдосконалення законодавства шляхом забезпечення стабільного, чіткого розподілу повноважень, прав та обов'язків на усіх рівнях влади
	покращення комунікації між державними і місцевими органами влади
	розширення прав територіальних громад
	покращення системи планування регіонального розвитку
	вдосконалення системи місцевих запозичень, стимулювання розвитку фінансових ринків та інвестиційної діяльності в регіоні

Джерело: розроблено на основі [32].

Пріоритетні напрями розвитку фінансової політики та розвитку території України в умовах фінансової децентралізації до 2022 року наведені в таблиці 3.1. Усі рекомендації, наведені в таблиці 3.1. залишаються актуальними і сьогодні, незважаючи на відповідне тестування. Проте подальша політика децентралізації не могла бути реалізована без урахування сучасних умов і не могла залишитися незмінною в повоєнний період.

Дослідження показують, що децентралізація демонструє міцність фінансової бази територіальних громад та здатність швидко адаптуватися до нових реалій завдяки автономії, незалежності, а також здатність відновлювати зростання надходжень до бюджету та залучати адекватні фінансові ресурси, незважаючи на труднощі. Тому дуже актуальною сьогодні є розробка орієнтирів посилення фіскальної самодостатності місцевих бюджетів з урахуванням основних напрямків та пріоритетів розвитку місцевих бюджетів до початку військової агресії РФ та можливих сценаріїв. наслідки війни (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Умовні позначення та інструменти розробки місцевих бюджетів

Джерело: розроблено на основі [32].

Це, в свою чергу, передбачає: – реорганізацію громад, оскільки зміни щільності та структури населення призводять до змін соціально-економічного потенціалу громад та руйнування підприємств, особливо тих, що формують бюджети, інфраструктуру та об'єкти життєзабезпечення [2]. Подальша інституціоналізація органів місцевого самоврядування в частині самоокупності, незалежності та підзвітності; об'єкти сфери освіти, охорони здоров'я, критичної інфраструктури та житлово-комунального господарства перераховуються на видатки державного бюджету; знайти нові джерела доходів для місцевих бюджетів і змінити політику трансфертів у світлі проблем післявоєнної реконструкції та постачання; вирішення проблеми накопиченого податкового боргу, залучення міжнародної фінансової допомоги; воєнна реконструкція.

Тому досвід, набутий Україною під час пандемії Covid-19 та під час війни, показав незаперечні переваги через непорушність принципу субсидіарності та автономії органів місцевого самоврядування через багато управлінських рішень у самоорганізації місцевого самоврядування. населення, а не централізоване управління вирішувати різноманітні проблеми, особливо економічні, фінансові, соціальні, гуманітарні тощо. З одного боку, поточні дії влади спрямовані на забезпечення нагальних потреб населення територіальних громад протягом періоду виконання бюджету через відповідні нормативні документи щодо ефективної роботи бюджетної сфери, забезпечуючи тим самим оперативне, доцільне та безперебійне виконання місцевого бюджету[12].

Період воєнного стану. З іншого боку, слід визнати, що інструменти державної політики не можуть бути однаковими в тилу, на передовій, на передовій та на окупованих територіях. Це ж стосується всіх сфер господарської діяльності. Тому від подальших результатів залежатиме, чи зможе населення повернутися до довоєнного місця проживання, чи відновиться підприємницька діяльність, чи вдасться здійснити перехід до ефективності та результативності розвитку територій. процес децентралізації. Незважаючи на складні часи, можна посилити державний контроль за діяльністю місцевої влади, розробити ефективні моделі підтримки та реабілітації постраждалих

територій, забезпечити більш гнучке стратегічне планування, окреслити підхід влади до різних сценаріїв розвитку подій у країні. а також у конкретних громадах [22].

В умовах воєнного стану принципово змінилися пріоритети надходження коштів державного бюджету, виявилися проблеми. Забезпечити обороноздатність країни, надати гуманітарну допомогу, створити фонди підтримки внутрішньо переміщених осіб, допомогти постраждалим сім'ям, передбачити кошти для переміщення промислових підприємств, малих і середніх підприємств. З метою забезпечення безперебійного функціонування бюджету територіальної громади центральні органи влади вживали необхідних заходів щодо переорієнтації місцевих бюджетів на військове та оборонне призначення та здійснення захищених соціальних видатків [17]. Набули чинності норми законодавства України «Про правову систему воєнного стану» [9]. Змінився і підхід до управління бюджетними коштами. Отже, згідно з постановою Уряду від 11 березня 2022 року № 252 «Окремі питання складання та виконання місцевих бюджетів на період дії воєнного стану» [10] визначено окремі питання складання та виконання місцевих бюджетів на період воєнного стану. Зокрема, зазначено, що складання місцевих бюджетів та забезпечення безперебійного функціонування бюджетних територій, закладів та установ комунальних підприємств здійснюється відповідно до бюджетного законодавства з урахуванням таких ознак:

- місцевого самоврядування; установи та їх виконавчі органи, місцеві органи державного управління, органи військового та цивільного управління продовжують здійснювати бюджетні повноваження. фінанси відповідно до потреб та особливостей воєнного стану;

- місцеві фінансові установи забезпечують виконання проектів місцевих бюджетів відповідно до законодавства;

- казначейство здійснює бухгалтерське та касове обслуговування місцевих бюджетів та використовує електронні носії інформації про виконання місцевих бюджетів.

У період до припинення або скасування воєнного стану Держаудитслужба не проводила перевірки виконання місцевих бюджетів, а розпочаті перевірки також були припинені [10]. Органи місцевого самоврядування та їх органи виконавчої влади, органи місцевого державного управління, органи військового і цивільного управління продовжують здійснювати бюджетні повноваження. Рішення військової адміністрації про перерозподіл видатків у межах загального бюджетного завдання головного розпорядника бюджетних коштів, у тому числі коштів резервного бюджету, додаткових дотацій та дотацій, Без узгодження профільної комісії. Військові та адміністративні департаменти можуть затверджувати місцевий бюджет, підготовлений місцевим фінансовим департаментом, а також приймати рішення про розподіл коштів без підписання договору між місцевими бюджетами, однак будь-які асигнування іншим регіонам або бюджету підрозділу мають бути затверджені Міністерством фінансів. міський бюджет. Київ, про прийняття рішення про перерахування коштів з місцевих бюджетів до державного бюджету та спрямування місцевим бюджетам залишків коштів субвенції з державного бюджету, заощаджених на рахунках місцевих бюджетів станом на 01 січня 2022 року на заходи територіальної оборони, для забезпечення продовольчих потреб с. цивільних осіб та евакуювати, переміщувати та передислокувати цивільних осіб із районів бойових дій і небезпечних районів у безпечні місця, зокрема 48 на оплату транспортних послуг, паливно-мастильних матеріалів, облаштування громадян, які залишають місце проживання/проживання у зв'язку з воєнними діями, оплату інших заходів, Призначений для підтримки цивільного населення під час воєнного стану [2].

Тому зміни законодавства в умовах війни змінили фіскальну політику України, змусивши обмежені бюджетні ресурси перенаправляти на пріоритетні напрями. Капітальні видатки фінансуються в останню чергу і, як правило, лише тоді, коли демонструється нагальна потреба в таких видатках. Залежно від наявності коштів будуть змінюватися пріоритети витрачання. В останніх змінах не передбачено окремих видатків місцевих бюджетів, зокрема фінансової

підтримки виконання робіт з об'єктів інфраструктури у сфері дорожнього господарства (автомобільних доріг загального користування) та надання послуг з будівництва, реконструкції, ремонту та експлуатації та утримання. Державного та місцевого значення, громадської власності вулиць і доріг у густонаселених пунктах). При цьому зберігаються видатки місцевих бюджетів на експлуатацію та утримання автомобільних доріг державного та місцевого значення загального користування, вулиць загального користування та доріг у густонаселених пунктах [11]. У 2023 році держава вирішила звільнити від оподаткування такі місцеві податки та збори, як екологічний податок, податок на землю та податок на майно [7], але це не компенсувало втрат місцевих бюджетів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Очевидно, вищезазначені заходи підривають принцип децентралізації, але виправдовуються тим, що перед владою стоїть більш важливий виклик – захистити країну від російської агресії, яка завдала болючого удару українській економіці. Пошкоджено більшість об'єктів, розташованих у різних районах. Відповідальність за реконструкцію в першу чергу ляже на органи місцевого самоврядування. Зосереджуючись на особливостях воєнного періоду та настановах післявоєнної відбудови України, ми стверджуємо, що використання таких джерел, як краудфандинг, є важливим для фінансування проектів, спрямованих на відновлення пошкодженої інфраструктури, приватних будівель тощо. Результат бойових дій, стихійних лих. Краудфандинг – це спосіб залучення коштів для розвитку конкретних проектів за рахунок добровільних пожертв небайдужих людей на спеціальній онлайн-платформі. Від інших джерел накопичення фінансових ресурсів його відрізняє цільовий характер цього інструменту, прозорість процесу збору, добровільне внесення фінансових ресурсів та чітко визначені часові рамки. Крім того, в Україні законом

встановлено, що органи місцевого самоврядування мають право створювати позабюджетні цільові фонди, питання їх створення та діяльності належать до компетенції місцевих рад і регулюються положенням, яке затверджується радою. Використання таких джерел відносно нове для територіальних громад України, але можна виділити деякі переваги: участь мешканців в управлінні громадою через участь у фінансуванні проектів, перспектива конвертації заощаджень населення в інвестиційні ресурси, можливість реалізації більших обсягів проектів. (інноваційні, соціально значущі). Вважаємо, що в умовах сучасної трансформації, серед інших джерел фінансування територіальних громад, таким інструментом має стати муніципальна облігаційна позика, але цей інструмент все ще недооцінений і мало поширений в Україні.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши податкові надходження місцевих бюджетів в умовах воєнного стану, варто зазначити, що незважаючи на те, що воєнний стан зруйнував соціальну та фінансову основу об'єднаних територіальних громад, органам державної влади та місцевого самоврядування вдалося забезпечити збільшення у податкових надходженнях за 2023 рік доходи місцевого бюджету зросли на 9,9 % порівняно з минулим роком. Основні статті надходжень: податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) – 289,4 млрд. грн., єдиний податок – 55,7 млрд. грн., податок на землю – 34,5 млрд. грн., податок на споживання – 22,3 млрд. грн., податок на прибуток – 14,5 млрд. грн. та податок на нерухомість – грн. 9,1 мільярда. Ми вважаємо, що зберегти фінансову стабільність можливо лише за умови рішучих дій уряду та місцевої влади щодо запровадження податкових пільг та зміни податкового законодавства. Зараз 2024 рік, а війна триває, Але незважаючи на це, законодавець ухвалив новий Закон України № 3219-IX, який скасував більшість податкових пільг, які діяли під час воєнного стану, і зокрема відновив систему оподаткування довоєнних платників податків. Ми вважаємо, що така поведінка може призвести до ухилення від сплати податків, податкової заборгованості або тіньового бізнесу.

Тому вважаємо за необхідне внести пропозиції та реалізувати їх, які сприятимуть підвищенню сумлінності та своєчасності надходження податкових надходжень до місцевих бюджетів:

1. Удосконалити податковий нагляд. Позитивного впливу можна очікувати лише за умови створення умов для запобігання ухилення від оподаткування, встановлення обмежень на використання податкових пільг та розробки оптимальних методів розподілу доходів.

2. Уніфікувати податкове законодавство. Податкова політика має створити сприятливе середовище для ведення бізнесу, розвитку місцевої інфраструктури та залучення інвесторів у регіон. Зниження податкових ставок

та надання податкових пільг стимулюватиме підприємницьку активність, що в свою чергу сприятиме наповненню місцевих бюджетів.

3. Забезпечення податкової нейтральності та справедливості. Важливим завданням удосконалення податкової системи є реформування податкового механізму відповідно до принципів економічної ефективності, стабільності та прозорості з метою наближення його до міжнародних та європейських стандартів.

4. Визначити оптимальний рівень податкового навантаження. Держава повинна забезпечити належне ставлення до платників податків, які роблять внесок в економічний розвиток, одночасно збільшуючи їхню відповідальність шляхом створення культури високого оподаткування.

У роботі досліджено теоретичні та практичні питання формування та виконання місцевих бюджетів, розглянуто питання державного регулювання та запропоновано напрями вдосконалення цих процесів. У першій частині кваліфікаційної роботи досліджуються теоретичні основи формування місцевих бюджетів в умовах фіскальної децентралізації. Погляд науковців на визначення поняття фіскальної (бюджетної) децентралізації, під якою розуміють процес передачі органам місцевого самоврядування повноважень з управління доходами та видатками з метою підвищення ефективності їх виконання. Виходить, що місцеві бюджети є важливою частиною бюджетної системи України, від якої залежить соціально-економічний розвиток самостійних територій та всієї країни. фінансові ресурси.

На основі критичного аналізу існуючих визначень досліджено сутність поняття «місцевий бюджет». Місцевий бюджет – це система відносин щодо виділення та перерозподілу валового продукту частини території, з метою формування фонду бюджетних коштів органів місцевого самоврядування для задоволення потреб територіальної громади. Відповідно до чинного бюджетного та податкового законодавства України доходи місцевих бюджетів включають податкові та неподаткові доходи, доходи від капітальних операцій та міжбюджетні трансферти. Податкові доходи місцевого бюджету включають

загальнодержавні та місцеві податки. Неподаткові надходження надходять від корпоративної або некомерційної діяльності органів місцевого самоврядування. Важливим джерелом доходів місцевих бюджетів є надходження від капітальних операцій (кошти від продажу землі, майна чи іншого майна, що належить громаді). Міжбюджетні трансферти залишаються актуальними в умовах, коли громада не може належним чином забезпечити власні потреби. Підтверджено, що податкові надходження є основним джерелом формування дохідної частини бюджету територіальної громади. Проте до місцевих бюджетів громад надходить лише частина деяких державних податків і зборів.

У другій частині кваліфікаційної роботи було проаналізовано поточний стан місцевих бюджетів в Україні на 2021-2023 роки. Станом на початок 2024 року загальна кількість місцевих бюджетів в Україні становить 1079 одиниць. У 2021 році дохідна складова місцевого бюджету становитиме 580,6991 млрд. гривень, а у 2022 році вона зменшиться на 25,602 млрд. гривень. Збільшення на 4,4% до 555 097,1 млн. грн. відбулося внаслідок введення воєнного стану та викликів, які постали перед органами державної влади та місцевого самоврядування. У 2023 році порівняно з 2022 роком дохідна складова місцевого бюджету зросте на 97,512 млрд. грн., збільшившись на 17,6 % і становитиме 652,6091 млрд. грн. Доходи місцевого бюджету за 2021-2023 роки включають: доходи від неподаткових операцій, доходи від державних адміністрацій. Станом на кінець 2021 року видатки склали 569,4282 млрд. гривень. Станом на кінець 2022 року сума зборів зменшилася на 85,133 млрд. гривень, або на 15%, до 484,2952 млрд. гривень. У 2023 році сума зборів зросла на 162,5273 млрд. гривень, збільшившись на 33,5 %, і на кінець року склала 646,822 млрд. гривень. У 2021 році річний план доходів місцевих бюджетів України перевищив 0,6 %. Протягом 2022 та 2023 років дохідна складова бюджету не виконана: 2022-2023 рр. зростання 6,3 % – 3,4 %. Щодо видатків, то у 2021 році не виконано лише 8,2 % плану, у 2022 році – 22,3 %, у 2023 році – 14,4 %. Таким чином, у 2021 році виконання бюджету досягло хороших результатів і показників як за доходами, так і за витратами.

З початком війни у 2022 році ситуація різко погіршилася, що відображено у показниках невиконання бюджету. У 2023 році показники свідчать про позитивну динаміку виконання місцевих бюджетів. Зосереджуючись на особливостях воєнного періоду та віхах повоєнної відбудови України, ми стверджуємо, що використання таких джерел, як краудфандинг, має велике значення для фінансування проектів, спрямованих на відновлення інфраструктури та приватних будівель, які постраждали внаслідок війни. Військові дії, стихійні лиха. Від інших джерел накопичення фінансових ресурсів його відрізняє цільовий характер цього інструменту, прозорість процесу збору, добровільне внесення фінансових ресурсів та чітко визначені часові рамки. Крім того, в Україні законом встановлено, що органи місцевого самоврядування мають право створювати позабюджетні цільові фонди, питання їх створення та діяльності належать до компетенції місцевих рад і регулюються положенням, яке затверджується радою. Використання таких джерел відносно нове для територіальних громад України, але можна виділити деякі переваги: участь мешканців в управлінні громадою через участь у проектному фінансуванні, перспектива перетворення заощаджень населення в інвестиційні ресурси, можливість реалізації великої кількості проектів (інноваційних та соціально значущих).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боголіб Т. М. Дотації місцевим бюджетам як інструмент фінансового вирівнювання. 2017. URL: <http://ephsheir.phdpu.edu.ua:8081/xmlui/handle/8989898989/1704>.
2. Бюджетний кодекс України, № 2456-VI, від 08.07.2010 р. / Офіційний сайт Верховної ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n79> (дата звернення: 29.11.2024).
3. Веб-портал «Децентралізація»: Місцеві бюджети. 2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.ua/finance> (дата звернення: 28.11.2024).
4. Втрати доходів місцевих бюджетів від податкових пільг мають бути компенсовані / Офіційний сайт Асоціації міст України.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://auc.org.ua/novyna/vtraty-dohodiv-miscevyh-byudzhativ-vid-podatkovyh-pilg-mayut-buty-kompensovani>(дата звернення: 30.11.2024).
5. Громади мають отримати компенсацію «силового» ПДФО // Офіційний сайт Асоціації міст України.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.auc.org.ua/novyna/gromady-mayut-otrymaty-kompensaciyyusylvovogo-pdf>(дата звернення: 30.11.2024).
6. Державна служба статистики України. URL : https://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/cg.htm (дата звернення: 23.03.2019).
7. Державний вебпортал бюджету для громадян. URL : <https://openbudget.gov.ua> (дата звернення: 23.11.2021).
8. Децентралізація : коротко про головне. URL : <http://cost.ua/news/698-detsentralizatsiya-korotko-pro-holovne>
9. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України № 252, від 11.03.2022 р. / Офіційний сайт Верховної ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text>(дата звернення: 01.05.2024).

10. Дія: Портал державних послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://diia.gov.ua>.

11. Довженко, В. А., Першко, Л. О., & Сус, Ю. Ю. (2024). Планування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування, (13).<https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-13-02-02>.

12. Дурова, Н. В., Кондратюк, Д. Ю., & Першко, Л. О. (2024). Геоінформаційні технології територіальних громад в умовах діджиталізації. Академічні візії, (32). вилучено із <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1189>

13. Європейська хартія місцевого самоврядування. Документ № 994_036, редакція від 16.11.2009. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

14. Конституція України, №254к-ВР, від 28.06.1996 р./ Офіційний сайт Верховної ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 29.11.2024).

15. Корсак , К., Кірик , Т., Давиденко , Г., Журбинський , Д., Корсак , Ю., Ляшенко , Л., & Першко , Л. (2023). Нооаналіз коеволюції суспільств й освіт та прогноз майбутнього. Грааль науки , (26), 407–424. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.14.04.2023.074>.

16. Місцеві бюджети під час війни: як виконуються та якого законодавства потребують // Офіційний сайт Всеукраїнської організації об'єднаних територіальних громад.[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://hromady.org/miscevi-byudzheti-pid-chas-vijni/>(дата звернення30.11.2024)

17. Основні показники місцевих бюджетів за 2021, 2022, 2023 роки/ Офіційний сайт Міністерства фінансів України: Відкритий бюджет.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://openbudget.gov.ua/?budgetType=LOCAL>(дата звернення: 30.11.2024).

18. Першко Л. О. Забезпечення фінансової самостійності місцевого самоврядування в умовах децентралізації. Вісник Хмельницького національного університету. 2020. № 3. С. 270-273.

19. Першко Л. О. Напрями підвищення ефективності формування місцевих бюджетів України за умов фінансової децентралізації. Науковий вісник Полісся. 2020. № 2(18). С. 91-101.

20. Податковий кодекс України, № 2755-VI, від 02.12.2010 р. / Офіційний сайт Верховної ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 30.11.2024). Про бюджетну класифікацію: Наказ Міністерства фінансів України № v00112011-11, від 14.01.2011 р. / Офіційний сайт Верховної ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#n25>(дата звернення: 26.11.2024).

21. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України: Закон України №3428-IX від 8.11.2023р. / Офіційний сайт Верховної ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#Text> (дата звернення: 29.11.2024).

22. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно: Закон України № 3050-IX, від 55 01.01.2024 р. / Офіційний сайт Верховної ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3050-20#Text>(дата звернення: 01.11.2024).

23. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення адміністрування податку на майно: Законопроект №11067, від 08.03.2024 р./ Офіційний сайт Верховної ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43803> (дата звернення: 30.11.2024).

24. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період воєнного стану: Закон України № 2118-IX, від 25.11.2022 р. / Офіційний сайт Верховної ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>(дата звернення: 01.05.2024).

25. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України № 157-VIII, від 05.02.2015 р. / Офіційний сайт Верховної ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 25.11.2024).

26. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України № 590, від 09.06.2021 р. / Офіційний сайт Верховної ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#n9>(дата звернення: 01.12.2024).

27. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-ВР, від 21.05.1997 р. / Офіційний сайт Верховної ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.11.2024).

28. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII, від 12.05.2015 р. / Офіційний сайт Верховної ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>(дата звернення: 01.11.2024).

29. Публічний геопортал Центру досліджень соціальних комунікацій [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua>.

30. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг. URL: <https://www.prostir.ua/?library=resursnezabezpechennya-objednanoi-terytorialnoji-hromadyta-jiji-marketynh>.

31. Стратегічні напрями трансформації моделі управління соціально-економічним розвитком територіальних громад в період повоєнного відновлення / В. П. Якобчук та ін. *Efektivna ekonomika*. 2024. № 2. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.2.73> (дата звернення: 10.12.2024).

32. Стратегічні напрями трансформації моделі управління соціально-економічним розвитком територіальних громад в період повоєнного відновлення / В. П. Якобчук та ін. *Efektivna ekonomika*. 2024. № 2. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.2.73> (дата звернення: 10.12.2024).

33. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації : монографія / Л. О. Першко. – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2020. – 316 с.

34. Територіальні громади як лідери якісних змін сталого розвитку. URL : <https://ecolog-ua.com/news/terytorialni-gromady-yak-lidery-yakisnyh-zmin-stalogo-rozvytku>

35. Цілі сталого розвитку 2016-2030. URL : <http://www.un.org.ua/ua/tsili'rozvytku'tysiacholittia/tsili'staloho'rozvytku>

36. Щур Р. І. Фінансовий потенціал територіальних громад: теоретичний аналіз. *Економіка та держава*. 2018. № 5. С. 60–64.

37. Якобчук В.П., Скидан О.В., Дацій Н.В., Данкевич В. Є., Данкевич Є. М., Данкевич А. Є., Литвинчук І.Л., Першко Л.О., Симоненко Л.І., Довженко В.А., Войтенко А.Б., Захаріна О.В., Іванюк О.В., Мосієнко О.В. Публічне управління та адміністрування: навч. посіб. / за заг. Ред. В.П. Якобчук. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. 476 с.

38. Mykolaichuk, M. ., Shpektorenko, I. ., Pershko, L. ., Pasichnyi, R. ., Blishchuk, K. ., & Dzvinchuk, D. . (2024). Innovative competences in public administration: The key to sustainable development, increasing financial efficiency

and ensuring national security. *Edelweiss Applied Science and Technology*, 8(6), 1334–1343. <https://doi.org/10.55214/25768484.v8i6.2250>

39. Pyatnychuk, I. ., Akimova, L. ., Pavlovskyi, O. ., Vengerskyi, O. ., Akimov, O. ., & Pershko, L. . (2024). The economic and legal dimension of the migration of intellectual and human capital as a threat to national security: The role and possibilities of public administration. *Edelweiss Applied Science and Technology*, 8(6), 1481–1491. <https://doi.org/10.55214/25768484.v8i6.2264>.

40. Socio-economic Aspect of Territorial Organization of Power/ Zagorsky V., Rahimov F., Horbova N., Zhuk O., Pershko L., Mihus I. *Economic Affairs* (New Delhi), Vol. 68, No. 03, pp. 1555-1564, September 2023. Режим доступа: <https://doi.org/10.46852/0424-2513.3.2023.22>.